

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Petra Kondrčíková

Drogy a drogová závislost u mládeže

Praha 2012

**Vedoucí Bakalářské práce:
Doc. Ing. Stanislav Prečuch, CSc.**

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined (Part time)
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Petra Kondrčíková

Drugs and drug addictin among youth

Prague 2012

**The Bachelor Thesis Work Supervisor:
Doc. Ing. Stanislav Prečuch, CSc.**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, kterou jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 26.2.2012

Petra Kondrčíková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Doc. Ing. Stanislavu Prečuchovi, CSc. za odborné vedení, pomoc a cenné rady při zpracování této bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině za podporu a velkou trpělivost po celou dobu mého studia.

Anotace

Cílem této práce je analýza současného stavu problematiky konzumace drog a závislosti na nich mezi naší mládeží, určení podstaty reálných problémů v této oblasti a stanovení jejich příčin, stejně jako navržení možných řešení současné situace. Aby toho bylo možné dosáhnout, v teoretické části se tato práce nejprve zabývá typologií drog, jejich užívání a zneužívání a také závislosti, za druhé pak vztahem mezi zneužíváním drog a socializací, výchovou a autoritou, za třetí nezbytnou vědeckou metodologií týkající se výběru průzkumného vzorku a tvorby dotazníku. V praktické části (samotném průzkumu, následné analýze a shrnutí) bylo zjištěno v základu to, že drogová závislost mezi naší mládeží je skutečným problémem, který je způsobený především zklamáním ohledně budoucích životních možností.

Klíčové pojmy

Drogy, drogová závislost, mládež, rodinná výchova

Annotation

The goal of this paper is to analyze the current state of the issue of drug consumption and addiction among our youth, to determine real problems in that area and their possible causes and to offer suggestions on how to correct the situation. In order to do that, the theoretical part of this paper firstly deals with the typology of drugs, their use and abuse as well as addiction; secondly the relation of drug abuse to socialization, nurture and authority; and thirdly, to the necessary scientific methodology behind choosing exploration sample and making a questionnaire. In the practical part (the exploration itself, follow-up analysis and summary) the basic finding of this paper says that drug addiction of our youth is a real problem, mostly caused by a lack of future prospects.

Key words

Drugs, drug addiction, youth, family education

OBSAH

ÚVOD.....	8
Teoretická část.....	10
1. Charakteristika problém, cíle a přínos.....	11
1.1. Drogy, jejich užívání a závislost	13
1.2. Definice a rozdělení drog	13
1.3. Typologie užívání a zneužívání drog	15
1.4. Závislost	19
2. Problematika výchovy mládeže.....	24
2.1. Definice mládeže	24
2.2. Rodinná výchova, školní prostředí a autorita.....	25
2.3. Výchova mládeže ve vztahu k drogám.....	28
Praktická část.....	33
3. Podstata a význam dotazníkového šetření.....	33
3.1. Výběr terénu a vzorku	33
3.2. Teorie konstrukce dotazníku	35
4. Metodologie průzkumu	37
4.1. Cíle průzkumu	37
4.2. Pracovní hypotézy	39
4.3. Vyhodnocení průzkumu	40
4.3.1. Rodinné zázemí	41
4.3.2. Alkohol.....	45
4.3.3. Cigarety	47
4.3.4. Marihuana.....	50
4.3.5. Sociálně-materiální zázemí	54
4.3.6. Efekt školních preventivních programů	56
4.4. Celková analýza	59
4.5. Výchovná doporučení.....	62
Závěr.....	65
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ	69

ÚVOD

„Dnešní děti milují přepych; jsou nevychované; pohrdají autoritami; neváží si starších... Ve svém domě nejsou služebníky, ale tyrany... Odporují rodičům... a tyranizují své učitele.

Sokrates, 390 př. Kr.

Problematika drogové závislosti se zdá být významným a aktuálním problémem v naší dnešní společnosti. Četné politické iniciativy se snaží prosadit legalizaci marihuany, ke které má nejedna subkultura mladistvých velmi pozitivní a tolerantní vztah. V rámci našeho studia andragogiky se sice věnujeme vzdělávání a výchově dospělých, nicméně otázka drogové závislosti je mnohem nebezpečnější a významnější právě v mladším věku. Ve věku, kdy už je jedinec dostatečně starý na to, aby začal činit vlastní rozhodnutí, ale zároveň bez dostatku zkušeností, a tedy náchylný k manipulaci a zranitelný. A je to právě tento věk krátce po získání zletilosti a s ním spojených povinností a zodpovědnosti za sebe, ve kterém se začíná poprvé formovat dospělá osobnost. Drogová závislost může správný vývoj od tohoto momentu výrazně narušit, a to jak fyzicky, tak psychicky nebo sociálně. Proto se v této práci chceme zabývat tím, jak závažným problémem drogová závislost mezi naší mládeží v současnosti je, a také tím, jaké faktory v tom hrají největší roli.

Za tím účelem se hodláme v teoretické části věnovat nejprve těmto oblastem – typologii drog, jejich užívání a zneužívání, dostupnosti a legálnosti a také problematice závislosti. Na začátku je potřeba definovat tyto klíčové pojmy, aby tak bylo jasné, co přesně budeme mít na mysli, až budeme analyzovat odpovědi. A také nám to poskytne potřebné nástroje k lepšímu rozlišení takového užívání drog, které je relativně neškodné, od takového, které už je nepochybným problémem. Dále se budeme muset věnovat možným příčinám, vedoucím k drogové závislosti mladistvých, resp. faktorům,

zvyšujícím s tím spojená rizika. Mezi ty patří především výchova a vzdělání – výchozí rodinná situace a vztah mladistvých k autoritám a naopak. Stejně tak mohou svou roli sehrát i vrstevníci a jejich „nátlak“ nebo prostá nápodoba v duchu teorie učení. Metodologie průzkumu je však také neméně důležitá, protože bez správně vybraného vzorku a vhodně sestaveného dotazníku nebude následný průzkum mít žádnou vypovídající hodnotu.

Smyslem a cílem této práce, ale není pouze teoretický rozbor problematiky drogové závislosti v souvislosti s mladistvými a jejich výchovou, vzděláním nebo socializací. Vzorek bude vybrán jako reprezentativní přinejmenším pro tento region a část otázek v dotazníku se bude věnovat popisu současného stavu – jaké procento mladistvých je závislých, do jaké míry a na jakých návykových látkách. Prvním přínosem této práce proto bude už popis stavu dané problematiky v současnosti ve vybrané oblasti. Zbývající část otázek v dotazníku bude mít za cíl pokusit se odhalit míru dopadu na užívání drog mladistvými mezi různými rizikovými faktory – špatnou rodinnou situací, dostupností drog, poměrem abstinentů a závislých v třídním kolektivu, účinností protidrogové prevence atd. Dalším přínosem této práce proto bude alespoň částečné objasnění příčin současné situace a s tím související návrhy na její zlepšení – výchovná doporučení pro rodiče a systémová doporučení pro školy.

Teoretická část

V této části práce nejprve blíže objasníme, co je problémem, který tato práce má řešit, pak na základě toho vytýčíme cíle a následně vysvětlíme z nich plynoucí plánovaný přínos. Poté se zaměříme na dvě hlavní pojmové oblasti, které se týkají tématu této práce – na problematiku drog, na problematiku výchovy a na průzkum odborné literatury o nich pojednávající. Nakonec v rámci teoretické části vystihneme i nezbytné metodologické otázky výběru vzorku a konstrukce dotazníku.

1. Charakteristika problému, cíle a přínos

Konkrétním průzkumným problémem, který je ohniskem této práce, je na obecné úrovni problematika drogové závislosti mezi mládeží. To si vyžaduje bližší vysvětlení, protože existuje celá řada způsobů a úrovní, kterými nebo na kterých současná situace v dané oblasti může být vnímána jako problematická. Operacionalizovaná definice problémovosti pomůže projasnit také účel této práce, druh jejího výstupu a její potenciální přínos. Klíčové bude v tomto ohledu rozlišovat mezi problémem ve smyslu negativních důsledků současné situace a mezi problémem ve smyslu selhání, které je příčinou současné situace. Je nezbytné popsat obojí, ale tato práce bude cíleně nabízet výhradně návrhy k řešení problému ležícímu v příčině, což je tím nejefektivnějším způsobem, jak zabránit i všem dalším nežádoucím dopadům této příčiny.

Jednodušší je uchopit problém ležící v důsledku, a proto se mu budeme věnovat jako prvnímu. Jak bude podrobně vysvětleno ve zbytku teoretické části, jakákoli míra drogové závislosti mezi mládeží (a obzvláště ta vysoká) je problematická především poškozováním zdraví a správného tělesného a psychického vývoje mladistvých, jejich konfliktem se zákonem a jinými přidruženými nežádoucími sociálními jevy. Všechny tyto jednotlivé problémy by se daly řešit i na této úrovni „léčby symptomů“, ale to by bylo neúčinné. Logičtější je odstranit příčinu „nemoci“, v tomto případě tedy napravení nedostatků a selhání ve výchově mládeže, ať už na úrovni rodiny nebo školy. Výchova je ovšem sama o sobě také relativně problematickým pojmem. Sestává z mnoha na sobě navzájem různě závislých nebo nezávislých procesů, z nichž některé jsou pro účely této práce důležitější než jiné.

Mezi zásadní aspekty výchovy mládeže ve vztahu k drogám patří tyto:

a) dynamika vztahu rodiče a dítěte; b) přístup učitelů, škol a vzdělávacích organizací k problematice drog a drogové prevence; a c) tlak vrstevníků (peer pressure), atraktivita různých subkultur a obecné možnosti trávení volného času. Problémem, řešeným v této práci, je tedy selhání výchovy nahlížené převážně skrze optiku teorie učení. V duchu tohoto pohledu na sociální realitu

výchovy je de facto každé chování naučené, ať už z jakéhokoli zdroje. Nezáleží ani na tom, jestli jde o chtěný nebo nechtěný, vědomý nebo nevědomý proces. Cílem a zároveň přínosem této práce by proto měla být výchovná doporučení určená pro rodiče, učitele, školy nebo vzdělávací organizace. Tato doporučení budou zaměřená na vhodné způsoby úpravy přístupu rodičů ke svým dětem a učitelů k žákům, stejně jako na účelné korekce plánů osnov, preventivních školení nebo jiných opatření. To vše samozřejmě s ohledem na zhodnocení současné situace skrze dotazníkové šetření na několika středních školách a s přihlédnutím k převládajícím názorům odborníků na danou problematiku.

1.1. Drogy, jejich užívání a závislost

Nejprve se zde hodláme zabývat definicí a typologií drog, stejně jako problematikou jejich užívání a nežádoucími účinky, které to způsobuje z lékařského i sociálního hlediska. Mezi ty patří především závislost, a proto jí budeme věnovat samostatný oddíl.

1.2. Definice a rozdělení drog

„Droga“ je pojem, který je v zásadě problematický, neboť existuje mnoho různých pohledů na to, co drogy jsou a stejně tak mnoho různých názorů na to, jak jsou různé drogy nebezpečné a jak by se s nimi mělo nakládat. Z toho je také odvozeno několik odlišných druhů klasifikace drog. Proto je potřeba zevrubně se zaměřit v této práci na tuto problematiku definování drog a jejich klasifikace podle různých kritérií. Mimo jiné i z toho důvodu, aby bylo jasné, co je zde pod pojmem „droga“ myšleno. Na stránkách Světové zdravotnické organizace najdeme shrnutí většiny běžných způsobů užívání tohoto pojmu.

Dva z nich, které jsou jiné, než jaké se hodí pro účely této práce, souvisí s odborným lékařským a farmakologickým jazykem. Lékaři pod pojmem droga rozumí takovou látku, která má potenciál předejít nemoci nebo ji vyléčit, kdežto farmakologové zase poukazují na takovou tělu cizí látku, která je schopná po vstupu do těla ovlivnit v něm probíhající biochemické procesy, ať už se jedná o jednotlivé tkáně nebo celé organismy. Pro chápání „drog“ v jejich vztahu k sociálně patologickým jevům mezi mládeží ale takovéto odborné definice nejsou nijak užitečné. Je proto nezbytné zohlednit úplně odlišné faktory spojené s užíváním „drog“.

Výstižně o tom pojednává například J. Presl: „(...) *Nejstručněji lze asi drogu chápat jako každou látku, ať již přírodní nebo syntetickou, která splňuje dva základní požadavky: 1) Má takzvaný psychotropní účinek, tj. ovlivňuje nějakým způsobem naše prožívání okolní reality, mění naše „vnitřní“ naladění*

– prostě působí na psychiku. 2) Může vyvolat závislost, má tedy něco, co se z nedostatku vhodnějšího pojmenování někdy označuje jako „potenciál závislosti“.“(1994, s.9) Důležité tedy není to, že „droga“ tělesnou chemii jakkoli ovlivňuje, ale to, že ovlivňuje speciálně lidské vnímání, prožívání a vědomí. Stejně tak „drogy“ v tomto smyslu nemají jen pozitivní lékařské využití a žádoucí účinky.

Nežádoucí fyzické účinky nelékařského užívání se vyskytují prakticky u všech drog, a právě na základě závažnosti a intenzity takovýchto účinků se drogy dělí na **měkké/lehké a tvrdé/těžké**. Lehké drogy jsou charakteristické nízkým potenciálem závislosti a/nebo mírnými a relativně málo nebezpečnými dopady užívání na psychiku a zdravotní stav. Tvrdé drogy jsou kromě opaku těchto kritérií charakteristické zase tím, že již velmi malé množství stačí k předávkování a že jejich užívání provází také vysoce negativní společenské jevy. Podstata fyzického účinku drog je dále dělí na povzbuzující stimulanty a **tlumící opiáty**, přičemž některé drogy mohou mít účinky spadající do obou těchto kategorií. Zvláštními kategoriemi podle účinku nebo chemického složení jsou pak drogy **halucinogenní a drogy těkavé**.

Tato lékařská dělení se ne vždy překrývají s dalším běžným dělením, které je pro mnoho uživatelů i odpůrců drog to nejvíce zásadní, a sice na drogy **legální a nelegální**. Do hry zde totiž vstupují nejen vědecky postižitelné faktory reálných účinků drog, ale také všemožné sociální faktory jejich užívání a zneužívání. Není proto žádným překvapením, že legalita či nelegalita různých drog se stát od státu liší. V Holandsku například nazývají rozhodující kritérium mezi legalitou a nelegalitou pro každou drogu faktorem (společensky) přijatelného nebo nepřijatelného rizika, spojeného s jejím užíváním a distribucí

1.3. Typologie užívání a zneužívání drog

Jak je patrné z výše uvedené charakterizace a klasifikace různých drog, jejich účinky jsou značně rozmanité a mívají komplexní dopady na zdravotní stav, individuální psychický vývoj i společenský život jejich uživatelů. Droga samotná je ale vždy pouze částí rovnice, je potřeba zohlednit také okolnosti a způsob užívání. Například typologie různých druhů užívání drog podle Skály se dělí na **úzus**, **misúzus** a **abúzus**. Skála sice hovoří výhradně o alkoholu, ale dané dělení je v principu použitelné i pro ostatní návykové a psychotropní látky. A to především proto, že je zaměřené na objektivně rozpoznatelné, se všemi drogami související faktory, jako třeba četnost užívání, výši dávek, konflikt se zákonem, cíl a společenské okolnosti užívání, apod.

Skála popisuje úzus jako: „(...) *Mírné požívání (...). Mluvíme o něm, jestliže (alkohol, ale pro účely této práce i jakákoli jiná droga) je požíván v přijatelném množství, v přijatelném věku, v přijatelném zdravotním stavu a ve vhodné době.*“ (1987, s.17) Vzhledem k tématu této práce je obzvláště důležitý onen „přijatelný věk“, kterým se obvykle i u legálních drog myslí dospělost. I výše věku dosažení dospělosti se ovšem zemi od země liší. Společně s většinou zákonodárců v rozvinutých státech se domnívám, že žáci středních škol jsou obecně ještě příliš mladí na užívání drog, a to i těch lehkých a legálních. V praxi ovšem dochází k užívání drog mladistvými relativně často, jak naznačují četné průzkumy.

„Úzus“ ale u mladistvých nemusí mít žádné výrazné ani trvalé nežádoucí účinky. *Mnohem nebezpečnější jsou „misúzus“ a „abúzus“, a proto je potřeba mezi nimi a územ rozlišovat. Skála misúzus a abúzus rozlišuje takto: „Misúzus je širší pojem než abúzus, tyto dva pojmy se zdaleka nekryjí. Např. podle vyhlášky č. 100/1984 platí naprostý zákaz požití alkoholických nápojů před a při řízení motorových vozidel. Řidič, u kterého byla zjištěna hladina 0,4 g/l, uvedenou vyhlášku porušil – v jeho případě mluvíme o zneužití alkoholu – misúzu, ale nikoliv abúzu (tj. nadužívání). Podobně je tomu u mladistvých, u kterých zákon vyžaduje abstinenci.*“ (tamtéž, s.17) Skála dále ještě zmiňuje

„mírnou“ konzumaci alkoholu u epileptiků, těhotných žen a odvykajících alkoholiků jako misúzus.

Abúzus se tedy odlišuje tím, že se jedná o nadměrnou konzumaci, a to i kdyby byla prováděna zdravým dospělým člověkem konzumujícím legální drogu, který nemá v úmyslu brzy řídit auto, konzumuje ji večer v domácím prostředí a bez následného nežádoucího společenského chování. Skála dále k abúzu dodává: „*Abúzus může být občasný, periodický nebo pravidelný, systematický. I jednorázový abúzus, zejména ve formě velkých dávek (alkoholu, ale opět i jiných drog), představuje riziko stejně jako abúzus periodický a systematický.*“ (tamtéž, s.17) Výrazné negativní zdravotní dopady nebo projevy chování se přirozeně budou u abúzu lišit v návaznosti na to, o jakou drogu se jedná.

Kromě rozdílů mezi mírným užíváním, zneužíváním a nadužíváním drog je pak vhodné rozebrat ještě jeden aspekt – motivaci. Motivace je odpovědí na otázku „Proč?“ Proč lidé drogy užívají, ať už je užívají jakkoli. Respektive proč je užívat chtějí, proč se tak rozhodli. Na takovéto rozhodnutí ale samozřejmě mohou mít významný vliv i mnohé vnější faktory nebo podvědomé vnitřní faktory. Teorie vysvětlující cestu k závislosti na drogách podle Hellera s Pecinovskou existují tyto čtyři: biologická (biologické poruchy), psychodynamická (reakce na psychické trauma a následné neurózy), sociální (teorie učení) a sociologická (sociální deviace). Heller s Pecinovskou dále uvádějí vyčerpávající seznam jednotlivých motivací vedoucích k abúzu drog:

- **Motivace fyzická** – přání fyzického sebeuspokojení, fyzického uvolnění, odstranění fyzických obtíží, přání získat více energie, udržet si fyzickou kondici apod.
- **Motivace senzorická** – přání stimulovat zrak, sluch, hmat, chuť potřeba smyslově–sexuální stimulace, popřípadě touha po celkovém posílení vnímání čidly.

- **Motivace emocionální** – uvolnění od psychické bolesti, pokus řešit osobní komplikace, uvolnění od špatné nálady, snížení úzkosti, emocionální relaxace.
- **Motivace interpersonální** – přání proniknout interpersonálními bariérami, získat uznání od vrstevníků, komunikovat s nimi, především neverbálně, vzdorovat autoritě, posílit vazbu s druhou osobou, uvolnit interpersonální blokády, rozpustit interpersonální závislosti.
- **Motivace sociální** – potřeba prosadit si sociální změny, identifikovat se s určitou subkulturou, unikat z obtížných až nesnesitelných podmínek prostředí, měnit společenské vědomí vrstevníků.
- **Motivace politická** – identifikovat se se skupinami protestujícími proti establishmentu, měnit drogovou legislativu, nedodržovat společenská pravidla, apod.
- **Motivace intelektuální** – uniknout nudě, dosáhnout intelektuální kurióznosti, řešit umělé problémy, produkovat originální světové ideje, zkoumat své vlastní vědomí a podvědomí apod.
- **Motivace kreativně estetická** – vylepšit uměleckou tvorbu, zvýšit požitek z umění, ovlivnit a rozšířit představivost apod.
- **Motivace filozofická** – objevovat významné hodnoty, hledat smysl života, nalézat osobní identifikaci, objevovat nové pohledy na svět apod.
- **Motivace spirituálně mystická** – vyznávat ortodoxní víru, prosazovat a vázat se na spirituální náhled, získávat boží vize, komunikovat s bohem, získávat spirituální moc apod.

- **Motivace specifická** – osobní potřeba prožít dobrodružství, jinak nevyjádřené prožitky, získat ocenění u určitých osob apod.

1.4. Závislost

Definování fenoménu závislosti je podobně složité jako definování pojmu „droga“, přičemž opět jsou nejdůležitějšími faktory lékařsko-vědecké a sociální faktory. Tyto rozdílné faktory ale sledují značně odlišné priority. Marhounová s Nešporem se k problematice drogové závislosti vyjadřují takto: *„Závislost byla dříve definována Světovou zdravotnickou organizací jako stav fyzické a psychické vazby jedince na jednu nebo více drog, užívaných průběžně, se škodlivými následky jak pro jedince, tak pro společnost. Nyní dle Mezinárodní klasifikace nemocí je syndrom závislosti chápán jako skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost, než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisnou charakteristikou syndromu závislosti je touha brát psychoaktivní látky (které mohou, avšak nemusí být lékařsky předepsány), alkohol nebo tabák.“* (1995, s.56) Už mezi těmito dvěma po sobě následujícími definicemi od WHO je vidět změna priorit směrem od sociálních dopadů, které náleží převážně do oblasti práva, k psychologické a fyziologické povaze užívání drog, které si žádají lékařský přístup.

Dále ve stejné publikaci jsou ještě uvedeny některé pojmy, které se používají k vyjádření závislosti: narkomanie, toxikomanie, případně i monotoxikomanie a polytoxikomanie. Narkomanií se myslí závislost na psychoaktivních nealkoholových drogách, předpona mono- znamená závislost na jedné droze a předpona poly- závislost na více drogách najednou. K pozitivnímu diagnostikování kterékoli z výše uvedených variant závislosti se pak dají použít tyto indikátory: *„a) silná touha nebo pocit puzení užívat látku, b) potíže v kontrole užívání látky, a to pokud jde o začátek nebo ukončení nebo množství látky c) somatický odvykací stav, jestliže je látka užívána s úmyslem zmenšit jeho příznaky, což je zřejmé z typického odvykacího syndromu pro tu kterou látku nebo z užívání stejné (nebo velice příbuzné) látky se záměrem zmenšit nebo odstranit odvykací příznaky, d) průkaz tolerance jako vyžadování vyšších dávek látky, aby se dosáhlo účinků, původně vyvolaných nižšími*

dávkami (jasné příklady lze nalézt u jedinců závislých na alkoholu a opiátech, kteří mohou brát denně takové množství látky, které by zneschopnilo nebo i usmrtilo uživatele bez tolerance), e) postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů ve prospěch užívání psychoaktivní látky a zvýšené množství času k získání nebo užívání látky, nebo k zotavení z jejího účinku, f) pokračování užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků: poškození jater nadměrným pitím (depresivní stavy, vyplývající z nadměrného užívání látek) nebo toxického poškození myšlení.“(Nešpor, 1995,s.56)

Pro účely této práce ovšem nepostačí zabývat se pouze tím, jak se pozná narkoman nebo toxikoman, a to obzvlášť kvůli zaměření na závislost u mladistvých a její prevenci. V této problematice je důležitější jednak to, co mladistvé k závislosti na drogách vede (aby se tomu dalo předejít), a jednak to, jakými stádii drogová závislost prochází a jak se tato stádia dají identifikovat. Různě pokročilá stádia drogové závislosti jsou totiž různě závažná a vyžadují odlišný přístup, nemluvě o rozdílech mezi prevencí a léčbou. Podle Presla existují tři hlavní skupiny příčin drogové závislosti: 1) osobnostní charakteristiky - dědičnost 2) vlivy prostředí 3) přítomnost drogy a její charakteristiky. Co se první skupiny příčin týče, neexistuje žádný typ osobnosti, který by byl absolutně předurčený k drogové závislosti nebo naopak naprosto imunní. Dva osobnostní typy jsou ale náchylnější než ostatní – osoby zvýšeně citlivé, zranitelné a úzkostné, nebo osobnosti spíše extrovertní, obrácené svojí reaktivitou navenek, dráždivé až agresivní, konfliktní typy. Náchylnější jsou svojí potřebou kompenzovat extrémy své povahy – introverti za tím účelem užívají stimulanty a extroverti zase tlumící opiáty. Toto dělení je ale jenom základní, skutečnost je složitější. V současnosti převládá tzv. polymorfní způsob braní drog, tj. braní kombinací drog s protichůdnými účinky.

Druhou skupinou příčin drogové závislosti, která je pravděpodobně tou nejdůležitější, jsou vlivy prostředí. To se přirozeně týká prakticky všeho, co nás obklopuje, hlavně rodičů a sourozenců, vrstevníků, party, školy, zaměstnání, vojenské služby, působení společnosti jako takové svými hromadnými sdělovacími prostředky (rozhlasem, televizí, tiskem), veřejného mínění, atd.

Nejvýraznější dopad z těchto vnějších faktorů mají pravděpodobně rodina a vrstevníci. Působení rodiny vede ke zvýšení šance na vytvoření závislosti u dětí hlavně v případě, pokud je rodina nějakým způsobem dysfunkční. Mimo normu jsou v tomto ohledu takové rodiny, které vykazují podstatně méně nebo podstatně více péče, než je vhodné. V této souvislosti stojí za zmínku tzv. hyperprotektivní model, kdy se matka ke svému potomku chová i v pubertálním věku jako k malému dítěti, čímž vytváří zásadní překážku v jeho sebe prosazení. Takový mladistvý potom může cítit zvýšenou potřebu vzdorovat a chovat se asociálně, nebo může být neschopný sám se o sebe postarat a ubránit se drogovému pokušení.

Ještě složitější je to s vlivem příslušnosti k různým skupinám vrstevníků na sklony k drogové závislosti. Běžně se vyskytují jak party, kde je riziko drogového abúzu vyšší kvůli jejich vstřícnému postoji k drogám, tak party, kde je riziko abúzu naopak menší, především u těch ideologicky až kultovně orientovaných s odmítavým postojem vůči drogám. Různé druhy part často souvisejí s různými subkulturami mládeže, z nichž mnohé bývají veřejností vnímány jako k drogám náchylné. Takové dojmy jsou ale neztřídká mylné, založené víc na povrchních postřezích než opravdové znalosti daných subkultur, například skrze osobní zkušenost. (Smolík, s. 18) Mezi ty módní a kulturní trendy oblíbené mezi mládeží, které mají k drogám určitého druhu velmi blízko, patří například techno/house/rave kultura (extáze) nebo rastafariánství (marihuana). Týká se to ale i více mainstreamových kultur – na rockových festivalech je běžná konzumace alkoholu a tabákových výrobků, a to i mezi mládeží. I když jsou alkohol a tabákové výrobky legálními drogami, jejich konzumace mladistvými legální není a v současnosti se v naší společnosti jedná o relativně velký problém. Mimo jiné proto, že konzumace alkoholu může mít velmi negativní vliv na správný vývoj mladého organismu.

Aby se předešlo nežádoucímu vlivu vrstevníků ve vztahu k drogové závislosti, je podle Presla klíčová *„schopnost odmítnout, postavit se tlaku vrstevníků ve smyslu prosazení vlastní individuality, prožít si pocit odmítnutí se zadostiučiněním a nikoli s pocitem viny; (...) souvisí to vůbec s výchovou k individualitě, se schopností uvědomovat si zodpovědnost za vlastní jednání,*

ale také s vědomím svých individuálních práv a svobod“. (Presl, 1994, s.55) Jen takto vychovaný jedinec je schopný úspěšně odolávat tzv. „peer pressure“, neboli tlaku ze strany vrstevníků. Najdou se však i situace, kdy určitý druh peer pressure může být ve vztahu k drogové závislosti pozitivním vlivem, například při odvykání. Jak už bylo řečeno, existují i skupiny, které jsou proti užívání drog a které užívají tohoto principu k odrazování členů takovýchto skupin od braní drog. V obou případech jde totiž členům skupiny vrstevníků o získání respektu ostatních a pocitu sounáležitosti skrze sdílení stejných hodnot a dodržování stejných norem chování. Takovýto tlak k přizpůsobení se může pomoci nejen při prevenci, ale i při odvykání. Při odvykání je navíc vhodné, aby závislý jedinec měl nějakou vyšší hodnotu nebo vnější cíl, například profesní, ke kterému se může upnout. U třetí skupiny příčin, dostupnosti drog, postačí říct to, že prohibice nefunguje – poptávku po drogách všeho druhu nelze mocensky zlikvidovat. Tato práce se proto bude zabývat prevencí pouze ohledně prvních dvou skupin příčin.

Posledním významným faktorem závislosti jsou stádia. Podle Hellera, Pecinovské a kolektivu se dají rozlišit tato čtyři:

- 1) iniciální, počáteční
- 2) prodromální, varovné
- 3) kruciální, rozhodné
- 4) terminální, konečné

V této publikaci jde konkrétně o stádia užívání alkoholu, ale v principu se dají aplikovat i na užívání ostatních drog. První stádium se ještě neprojevuje negativními tělesnými účinky ani společensky nevhodným chováním, ale jeho úskalí spočívá v tom, jaká je pro užívání drogy motivace. Pokud by daný jedinec neměl žádné sklony k psychologické závislosti, nehrozilo by mu ani propadnutí závislosti fyzické, respektive dalším stádium závislosti. Toxikoman v prvním stádiu užívá drogu proto, že mu umožňuje vypořádat se se situacemi, které jinak nezvládá. Druhé stádium je typické nárůstem konzumovaného množství drogy a zároveň s tím pocitu vinu a snahy svou závislost před okolím skrývat. Ve třetím stádiu dále roste tolerance vůči droze a klesá schopnost sebekontroly při jejím požívání – často je jedinou možností, jak to nepřehnat,

vůbec nic nepožít. Závislý se také utvrzuje v oprávněnosti svého chování za pomoci umělých racionalizací. Zde už se objevují i fyzické poruchy a nepříjemné abstinční příznaky. Poslední stádium dále prohlubuje všechny tyto negativní účinky a znamená chronickou závislost, kterou je prakticky nemožné překonat, případně eventuální smrt předávkováním.

2. Problematika výchovy mládeže

V této sekci se budeme zabývat jednak definicí klíčových pojmů, pomocí kterých se budou dát popisovat jednotlivé aspekty problematiky výchovy mládeže, ale také výtahem z obecně používaných doporučení ohledně přístupu k různým výchovným problémům, které vznikají v souvislosti s drogovou závislostí mladistvých.

2.1. Definice mládeže

Z legálního hlediska jsou důležitými mezníky patnáctý a osmnáctý rok života, mezi kterými už dítě přechází do stavu trestní odpovědnosti (218/2003 Sb.). Patnáct let je tedy v naší společnosti věkem, od kterého se u mladého člověka očekává určitá míra uvědomělosti, společenské způsobilosti, zodpovědnosti za svoji osobu a sebekontroly. Proto je tento věk mezi 15. a 18. lety z hlediska užívání drog obzvlášť důležitý, neboť i u legálních drog je jejich užívání v tomto věku stále ještě nelegální a dá se proto považovat za téměř výlučně patologický jev (snad s výjimkou občasného přípitku během svátků či oslav).

Mládež by samozřejmě mohla zahrnovat i mladší (nebo dokonce starší) věkové skupiny, nicméně existují dobré důvody, proč výrazně mladší děti do této práce nezahrnovat. Tím klíčovým je fakt, že „*školní věk (6-15 let) lze posuzovat i jako fázi vytvoření horizontálního společenství, tj. vrstevnické skupiny, která má svou vlastní hierarchii a řídí se vlastními pravidly.*“ (Vágnerová 2005, s. 237) Dříve než v pozdním školním věku (12-15 let) proto ještě nemusí být plně rozvinutý vliv vrstevnické skupiny. Druhým podstatným důvodem je pak to, že kolem patnáctého roku začíná pozdní adolescence, která s sebou přináší dokončení podstatných psychologických změn. Jedná se především postupné vybalancování typicky pubertálních projevů – intenzivnějších až nepřiměřených emočních reakcí, impulzivnosti, zvýšené agresivity, egocentrismu, menší poslušnosti a menšího sebeovládání.

(Vágnerová, 2005) Všechny tyto vlastnosti můžou také hrát významnou úlohu jako faktor ovlivňující sklony k závislosti mladistvých na drogách. U „mládeže“ mezi 15. až 25. rokem je pak obecně klíčové to, že takoví jedinci již ve společnosti neplní role dětí, ale na druhou stranu jim společnost ještě nepřiznává role dospělých. (Průcha a kol., 2003)

2.2. Rodinná výchova, školní prostředí a autorita

Jedním z klíčových faktorů, které ovlivňují sklony a tendence mládeže v jejich chování, ať už pozitivně, nebo negativně, je dle našeho názoru výchova. Výchovy existují v našem kulturním prostředí dva hlavní druhy, výchova rodinná a ústavní, přičemž ta ústavní obvykle probíhá ve školním prostředí. Proto je důležité do této práce zahrnout i to, co o problematice výchovy v různých kontextech říká odborná literatura.

Rodinná výchova probíhá v prostoru, kterému se říká domácnost. Jaký je přesně vztah mezi pojmy „rodina“ a „domácnost“ je však potřeba nejprve konkrétně definovat, aby se předešlo případné vágnosti při práci s těmito pojmy: *„Domácnost (tzv. soukromá na rozdíl od ústavní) je obecně definována jako skupina osob, které společně bydlí (v jednom bytě) a společně hospodaří. Rodina v širším smyslu zahrnuje soubor společně bydlících a hospodařících manželů s dítětem nebo dětmi (vč. tzv. faktických manželství druhá a družky s dětmi), nebo jednoho z rodičů s dítětem nebo s dětmi. (...) Protože s manželskými páry nebo v souborech osob typu rodič-dítě žijí často i jiné osoby, užívá se přesnějšího pojmu rodinná domácnost, jejímž jádrem je buď úplná rodina (tzn. úplná rodinná domácnost) nebo neúplná rodina (tzv. neúplná rodinná domácnost).“* (Horská a kol., 1990, s. 401)

Rodiče nebo jiné osoby žijící s dětmi ve společné domácnosti při výchově na děti uplatňují specifický druh moci, kterému se říká autorita. To samozřejmě platí i o veřejných sociálních nebo vzdělávacích institucích nebo o životních vzorech nebo jiných pro děti významných postavách, ať už skutečných nebo fiktivních. Rodičovská autorita by ale měla být tou nejvyšší a nejspolehlivější autoritou v životě dítěte. Roli a význam rodičovské autority

ve vztahu k výchově dětí blíže vysvětluje například Prchal: „*Pro úspěšné výchovatelské působení je nutné, aby rodičovská autorita byla jednotná, aby otec nezakazoval, co matka dovolila, aby matka nepopírala, čemu otec učí. (...) Mají-li každý z rodičů jiné výchovné zásady a uplatňuje-li je v praxi, ocitnou se děti skoro v bezvýchodné situaci. Ať jednají tak či onak, vždycky narazí, protože mohou vyhovět jenom jednomu. Rozpor autorit přináší pokles kázně a má na děti negativní vliv.*“ (1988, s. 89)

Další úskalí spočívá v tom, že i autority pocházející z úplně rozdílných zdrojů se vzájemně mohou dostat do konfliktu. Prchal o tom píše: „*Zejména rozpor autority školy a rodiny bývá ošidný. Jsou-li děti doma vychovávány jinak než ve škole, snižuje-li otec před dětmi učitele, vede to k neukázněnosti s neposlušností dětí, ale může to vést až k různým neurotickým poruchám.*“ (tamtéž, s. 90) Je však třeba mít na paměti, že Prchal toto psal ještě za dob komunistické totality, kdy byl na význam školní autority kladen podstatně větší důraz než dnes, a to převážně z pochybných politických důvodů. I dnes ale může takovýto rozpor nastat a vést k výše popsaným problémům. V každém případě se autorita musí aplikovat obezřetně: „*Musíme však umět rozlišit autoritu od autoritářství. V období dospívání už dítě vlastně není dítětem, a proto nesnáší autoritativní zásahy ze strany rodičů. Žádá pro sebe více volnosti, zdůrazňuje právo na samostatné rozhodování v různých osobních záležitostech. (...) Je-li svoboda dítěte potlačena, odrazí se to zpravidla v jeho pasivitě nebo v příznacích úskočnosti a lstivosti. Kde jsou rodiče k dětem citliví a pozorní, tam nedochází nikdy k rozporu.*“ (tamtéž, s. 90)

Rozdíl mezi správným a nesprávným způsobem budování nebo užívání autority, tedy mezi výše zmiňovanou autoritou a autoritářstvím, je také potřeba blíže rozebrat. Z trochu jiného úhlu pohledu se na tuto problematiku dívají Dinkmeyer a McKay, a jejich typologie postihuje to, jaké jsou rozdíly mezi těmito přístupy na logické úrovni z hlediska toho, jak to vnímá dítě a jak na to reaguje. Jde především o rozdíl mezi přísnou, trestající výchovou a důslednou výchovou, která děti učí chápat přirozené logické důsledky jejich činů. Trestání je podle Dinkmeyera a McKaye charakterizováno: 1.) *Důrazem na moc osobní autority, 2.) Zřídka v návaznosti na čin, často libovolný, 3.) Zahrnuje morální*

soud, 4.) *Důrazem na minulé chování*, 5.) *Hrozbou ztráty respektu, násilí, nebo ztráty lásky, ať už otevřenou nebo skrytou a 6.) Vyžaduje podrobení.* (1989, s. 105)

V praxi to znamená, že dítěti řeknete, ať udělá, co chcete, protože to chcete, a přitom dodáte, že si to dítě zasloužilo, ale nevysvětlíte, jaký je k tomu logický důvod. Poté dítě odsoudíte jako špatné, poukážete na to, že vždycky bylo takové a nikdy se nepoučí, a proto se na něj nedá spolehnout a nemůžete jej nechat svobodně se rozhodovat. To celé spojíte s vyhrožováním nějakým trestem nebo s aplikací nějakého trestu a máte za to, že to povede ke kýženému účinku, kterým má být náprava chování dítěte. „*K čemu to ale povede mnohem pravděpodobněji, to je odpor, vzpoura, touha po pomstě, nezodpovědnost, strach, zmatek, vztek, pocity vlastní neschopnosti a slabosti u dítěte a nakonec vzdorné/předstírané podrobení. Takovýto autoritativní přístup k výchově proto sklony k nežádoucímu chování, například v podobě propadnutí drogové závislosti, naopak podporuje.*“ (tamtéž, s. 105)

Vhodný přístup k budování a užívání rodičovské autority charakterizují Dinkmeyer s McKayem 1.) *Důrazem na společenské zvyklosti*, 2.) *Logickým spojením se špatným chováním; rozumným jednáním*, 3.) *Důstojným zacházením s dítětem; oddělováním činu od činitele*, 4.) *Soustředěním se na současné a budoucí chování*, 5.) *Tónem hlasu dávajícím najevo respekt a dobrou vůli a 6.) nabídkou možnosti volby.* (tamtéž, s. 106) V praxi to znamená, že dítěti řeknete nebo nějak neverbálně dáte najevo, že je cenná osobnost, že věříte jeho schopnosti respektovat práva druhých (poté, co mu logicky vysvětlíte, jaká jsou to práva a proč je potřeba je respektovat), zodpovědně se rozhodovat a vůbec zlepšit se, že se dítě o sebe samo dokáže postarat a že ho máte rádi dál i přesto, že se vám nelíbí, co právě dělá nebo udělalo. Klíčové je pak ponechání možnosti svobodné volby, protože pokud to dítěti nikdy neumožníte, nebude se to mít jak naučit. V takovém případě bude velmi zranitelné v situacích, na které rodiče nebudou mít přímý a absolutní vliv. Sebeúcta a cílevědomost se také nedají u dítěte vybudovat tím, že jej nepodporujete a že mu neponecháváte určitou míru volnosti v rozhodování. Ve zkratce je potřeba dítě vést, soustavně a cíleně, ale nedonucovat. Potřeba

dítě donutit je sama indikátorem výchovného selhání. V tom všem spočívá pravá podstata autority, a to nejen té rodičovské.

Rodina ale není jediným výchovným vlivem v životě dítěte. Prchal zdůrazňuje i podstatu vlivu školního prostředí na výchovu mládeže: „*Kromě prostředí rodinného působí na dítě také prostředí školní, kde tráví denně několik hodin, jakož i prostředí družin a školních klubů, v němž se část dětí zdržuje po vyučování. Vhodnost či nevhodnost, to je především otázka budov (...), ale také otázka kvality učitelských a vychovatelských kolektivů, jejich odborné připravenosti a lidských hodnot. Výchově se může dařit jen při jednotném výchovném působení všech zúčastněných osob. Jediný učitel, který chodí pozdě do hodin nebo jehož vyučování má nízkou úroveň, může narušit úspěšnou práci ukázněného a odpovědného učitelského kolektivu, jediný vychovatel výchovného ústavu pro mládež, jehož pedagogický přístup k chovancům je nevhodný, může vytvořit prostředí přetvářky a napětí, které pokříví charakter mladých lidí.*“ (1976, s. 59) Z hlediska průzkumu bude tedy důležité zhodnotit nejen přísnost a důslednost přítomnou nebo nepřítomnou v rodičovské výchově, ale také v přístupu učitelů či jiných výchovných pracovníků, působících v prostředí školy. Společně s vlivem vrstevníků pak tyto dva faktory (rodiče a učitelé) tvoří „trojlístek“ tří hlavních předpokládaných vlivů, na které bude zaměřen dotazník.

2.3. Výchova mládeže ve vztahu k drogám

První linií výchovy proti propadnutí drogové závislosti jsou rodiče. Už jsme se výše zabývali obecnou neúčinností přísného trestajícího přístupu k rodinné výchově a důležitostí vysvětlování pravých logických důsledků chování. Určitý specifický problém u dítěte je ale nejprve nutné rozpoznat. (Dainowová, 1995, s. 124) proto nabízí několik indikátorů, pomocí kterých je možné problém s drogami u dítěte identifikovat:

- náhlé změny nálad: od spokojenosti k naštvání, od čínorodosti k netečnosti;

- neobvyklé reakce: podrážděnost, agresivita či upovídanost;
- ztráta chuti k jídlu;
- nezájem o věci, které doposud byly důležité, například o přátele, školu, koníčky, sport;
- netypické projevy spavosti;
- důkazy o lhaní nebo tajnůstkářském chování;
- neobvyklé skvrny, zápachy či znamínka na těle dítěte nebo na jeho oblečení;
- zmizení peněz či cenností z domova;

Pokud je problém dítěte s drogami včas zaregistrován a identifikován, rodiče by se dále měli podle Dainowové (tamtéž, s. 125-130) konkrétně soustředit především na tyto body, pokud chtějí pomoci dětem od drogové závislosti nebo jí úplně předejít:

- Mnohé děti dovedou říct „ne“, když jim někdo nabízí drogy, pro jiné je obtížnější jednat asertivně. Dětem hodně pomůže, když je naučíte asertivně odmítat.
- Jak víte, nesprávné slovo v nesprávný čas může z vašeho dítěte udělat ještě většího rebela. Proto máte-li podezření, že dítě bere drogy, je třeba mluvit s ním opatrně. Pokud zjistíte, že skutečně drogy bere, nepochybně vás to zraní, rozzlobí a budete mít strach, avšak pokuste se tyto pocity potlačit, aby neovlivňovaly vaši reakci. Obžalobou plnou hořkosti ničeho nedosáhnete. (...) Když dojde k rozhovoru s dítětem, zjistěte, jaké drogy používá, jak často a proč. Pokuste se zůstat v klidu a uvažovat co nejracionálněji, protože dítě bude pravděpodobně ochotno o tom s vámi otevřeně hovořit pouze tehdy, když bude cítit, že jste na jeho straně.
- Vyjde-li najevo, že dítě je dosud ve stádiu „experimentování“, není třeba předpokládat, že je na narkotikách závislé. Každopádně to však pro vás

může být dobrá příležitost si s ním o věci popovídat, předložit skutečnosti, jak je chápete, znovu zopakovat svůj pohled na žebříček hodnot a vylíčit své obavy a strachy. Zdůrazněte, jak moc dítě milujete a jak vám na něm záleží, aby nemělo potřebu vzpoury.

- Pokud ale zjistíte, že dítě používá drogy pravidelně, vyhledejte odbornou pomoc. (...) Někteří rodiče (...) informují o problému policii v naději, že toto drastické řešení bude mít nějaký účinek. Měli byste vědět, že pokud byly drogy brány ve vašem domě s vaším vědomím, mohli byste být žalováni jako spoluviníci. Narkomani se naučí výtečně podvádět a manipulovat, lhát a krást a život s nimi se může stát skutečně nesnesitelným.
- Zamyslete se nad vlastním přístupem k drogám. Nezapomeňte, že dítě možná nepovažuje nelegální drogy za nebezpečnější než vaše legální cigarety a alkohol.
- Pamatujte, že legálně předepsané utišující prostředky a sedativa jsou určitým pokušením. Vysvětlete, proč je potřebujete a jak jsou závažné.
- Nespoléhejte se pouze na hrůzyplné příběhy o narkomanech. Tomu, kdo drogy vyzkoušel a líbilo se mu to, mohou takové příběhy připadat neuvěřitelné.
- Nepodezírejte příliš. Mohli byste své dítě nespravedlivě obviňovat, a tak je vlastně k užívání drog nepřímo povzbuzovat.
- Důsledně od dítěte žádejte, aby vám říkalo, kam jde a co tam bude dělat. Děti s vámi budou spolupracovat a poskytovat vám tyto informace, pokud budou chápat vaše obavy o jejich bezpečí a pokud nebudete překračovat hranice soukromí, na nichž jste se dohodli.
- Jelikož dospívající mají sklon riskovat, povídejte si s nimi o možných důsledcích takového počínání. Dělejte to v duchu zájmu o jejich bezpečí, ne jako pokus ovládat je.
- Povídejte si s nimi o asociálním chování, o tom, koho zraňuje a proč lidi rozčiluje.

- Oddělte důležité od bezvýznamného. Výstřední oblečení (podle vás!) z člověka neudělá zločince. Bujará nálada není totéž jako kriminalita.
- Zachovejte klid. Panika problém jenom komplikuje.
- Přijměte svá omezení. Vyhledejte odbornou pomoc, pokud ji potřebujete. (...)
- Rozlišujte, co je vašim problémem a co problémem vašeho dítěte. (...)
- Buďte důslední. Pokud jste se rozhodli zkusit problém vyřešit určitým způsobem, buďte v tom pevní. Setrvejte u dané strategie tak dlouho, dokud se nepřesvědčíte, že nefunguje a že chcete vyzkoušet něco jiného.

Dainowová (tamtéž, s. 131-132) nakonec ještě uvádí seznam různých druhů expertů, na které je možné se v případě problémů s drogami obrátit: obvodní lékař, sociální pracovník, psychiatr, poradce, psychoterapeut nebo psycholog. Mezi její další obecná doporučení rodičům patří například poznatek, že rodiče se sice nemusí shodnout ohledně svých názorů na drogy, závislost nebo jak by se to mělo týkat jejich dítěte, ale měli by se shodnout na tom, které postupy k řešení problému v jakém pořadí vyzkoušejí. Tím pádem to nebude mít negativní dopad na účinnost užitých postupů. Stejně tak v případě, že někdo jiný z rodiny nebo z blízkého okruhu známých bude mít nějaké rady nebo připomínky, nejlepší je zdvořile odvětit, že o tom budete přemýšlet, ale nenechat se tak zmást nebo vtáhnout do nějaké zbytečné hádky. Obzvláště rizikové a složitě řešitelné by pak podle Dainowové měly být neúplné rodiny ve vztahu k drogové závislosti u mladistvých, a to kvůli oslabené rodičovské autoritě a těžšímu výchovnému břemenu.

Snadným a přitom účinným alternativním způsobem, jak u mládeže snížit riziko propadnutí drogové závislosti nebo jak přistupovat k jejich následné rehabilitační terapii, je tělesné cvičení nebo přímo sport. Zde je shrnutí důvodů, proč tomu tak je, sestavené Nešporem a skupinou středoškoláků: *„Během cvičení se v těle vylučují takzvané endorfiny. Tyto látky navozují příjemné pocity. Proto dostatečně intenzivní tělesné cvičení u mnoha lidí vyvolává dobrou náladu. Asi jste získali podobnou zkušenost: nejdříve se vám do cvičení*

nechtělo, ale když jste se do toho dali, byli jste rádi, že jste překonali lenost. Správně provedené cvičení posílí svaly, zlepší postavu, pomáhá elegantnímu držení těla, posiluje imunitní systém, usnadňuje následné uvolnění. Výzkumy prokázaly, že pomocí tělesného cvičení se dají mírnit úzkosti a deprese. Jak to souvisí s drogami a alkoholem? (...) Hýbat se je dobrý způsob, jak si navodit příjemný pocit a přeladit se, cvičení vede ke zdravějšímu životnímu stylu. V mnoha sportovních oddílech se dá najít i dobrá parta lidí, kteří se v celkem zdravém způsobu života navzájem posilují.“ (2000, s. 36)

Všechna tato doporučení budou brána v potaz při tvorbě dotazníku a při vyvozování vhodné reakce na zjištěnou současnou situaci mezi mládeží na našich školách. Konkrétní důvody budou blíže vysvětleny v komentářích k jednotlivým otázkám a ve zdůvodnění volby finálních doporučení v praktické části této práce.

Praktická část

3. Podstata a význam dotazníkového šetření

Posledním nezbytným krokem při přechodu mezi teoretickou a praktickou částí je objasnění principů výběru průzkumného vzorku a konstrukce dotazníku a jejich konkrétní aplikace na problematiku této práce a také na praktické možnosti, které jsou pro tento průzkum dostupné.

3.1. Výběr terénu a vzorku

Protože není v možnostech žádného průzkumníka zkoumat všechny osoby, kterých se daný průzkum může týkat, je nezbytné provést redukci sledovaných prvků na takové množství, které se dá prakticky postihnout. Za tímto účelem je potřeba definovat dva termíny: obecný průzkumný terén, resp. populaci, a konkrétní průzkumný vzorek. Průzkumným terénem se rozumí „*volba osob, jež budou předmětem pozorování. (...) Někdy jde o volbu celých skupin.*“ (Lamsers V. a kol., 1966, s. 56). Terén je proto také tou částí lidské populace, o které by měl průzkum vypovídat. Průzkumný vzorek je mnohem užší, jedná se o „*skupinu jednotek, které skutečně pozorujeme*“ (Disman M., 2000, s. 93). V praktickém smyslu to budou ti jedinci, kteří vyplní dotazník. I malý zlomek populace totiž statisticky vzato ve svém složení a ve všech ostatních charakteristikách odráží vlastnosti celé populace (průzkumného terénu), a proto ani není nutné ptát se všech. Jen se musí přihlídnout k určité míře zkreslení, kterou to způsobuje.

Vzhledem k tomu, že tato práce je zaměřená na mládež, mohla by teoreticky zahrnovat všechny osoby mladší osmnácti let na této planetě, ale takto komplexní dotazníkové šetření by samozřejmě nebylo možné provést. Průzkumný terén je nutné omezit kulturně, jazykově, věkově a také jej lokalizovat, v tomto případě do ČR, případně některého z jejích regionů a měst. V konečném důsledku bude vypovídající hodnota nejspíše postupně klesat

směrem od konkrétní školy přes vyšší oblastní úrovně až ke všem žákům daného věku v celé ČR. Přesnou míru obecné platnosti závěrů tohoto šetření bude možné určit až po vyhodnocení odpovědí získaných z rozdaných dotazníků. Ty budou distribuovány mezi omezené množství žáků na několika středních školách. Různých způsobů výběru ovšem existuje celá řada:

- **KVÓTNÍ VÝBĚR** – *„Kvótní výběr imituje ve struktuře vzorku známé vlastnosti populace. Bohužel má tato technika některé nepříjemné vlastnosti. Jedna z nich souvisí se slovem „známé“ v naší definici. Pro většinu populací není problém zjistit jejich skladbu podle pohlaví, věku, vzdělání, povolání, atd. Lze si snadno představit problém, pro který jsou důležitější jiné vlastnosti, takové o kterých běžná statistická šetření údaje neshromažďují (kupř. věk, ve kterém se dotazovaný poprvé zamiloval).“* (tamtéž, s. 94-95)
- **NÁHODNÝ (PRAVDĚPODOBNOSTNÍ) VÝBĚR** – *„Náhodný (pravděpodobnostní) výběr je takový výběr, ve kterém každý element populace má stejnou pravděpodobnost, že bude vybrán do vzorku.(...) Náhodný vzorek reprezentuje všechny známé i neznámé vlastnosti vzorku.“* (tamtéž, s. 97-98)
- **PROSTÝ NÁHODNÝ VÝBĚR** – *„(...) Jednotlivce v seznamu očíslovíme a pak použijeme „něco“ co produkuje náhodná čísla a vybíráme ty jedince, jejichž číslo se s těmi náhodnými shoduje.“* (tamtéž, s. 104)
- **SYSTEMATICKÝ VÝBĚR** – *„V systematickém výběru je do vzorku zahrnuta každá N-tá jednotka seznamu. Velikost kroku (N) dostaneme, když vydělíme velikost populace velikostí požadovaného vzorku. Důležité však je, aby první jedinec byl vybrán náhodně, a teprve od tohoto výchozího bodu budeme vybírat každou N-tou jednotku.“* (tamtéž, s. 105)
- **NÁHODNÝ STRATIFIKOVANÝ VÝBĚR** – *„Populace je rozdělena do skupin homogenních vzhledem k nějakému jasnému kritériu a jedinci jsou vybírání do vzorku náhodně z těchto skupin.“* (tamtéž, s. 107)
- **VÍCESTUPŇOVÝ NÁHODNÝ VÝBĚR** – *„Provádí se ve dvou nebo více krocích. Nejdříve jsou náhodně vybrána určitá přirozená seskupení, a pak teprve jsou náhodně vybírání jedinci z oněch vybraných seskupení.“* (tamtéž, s. 107)

- ÚČELOVÝ VÝBĚR – „*Je založen pouze na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno a o tom, co je možné pozorovat.*“ (tamtéž, s. 112)

V práci budeme vzhledem k praktickým možnostem a konkrétním cílům muset zkombinovat několik z těchto principů. V první řadě zde bude kvótní prvek – do předběžného výběru škol, které budou součástí průzkumu, budou zahrnuty všechny základní typy středních škol jako gymnázium, obchodní akademie a i učňovská škola. Dalším prvkem při tomto výběru je prvek účelovosti, protože jsme nuceni omezit se pouze na školy z měst v okolí bydliště. Všichni žáci středních škol z celé ČR tedy nemají stejnou šanci být vybráni do vzorku. Na druhou stranu je zde i prvek náhodnosti výběru, protože v rámci daných typů středních škol existuje vysoká míra standardizace postupů a osnov. Do určité míry by proto dotazníkové šetření, provedené na výsledném vzorku, mělo vypovídat o stavu drogové závislosti u mladistvých v celé ČR, i když více o stavu v regionu, resp. mikroregionu.

3.2. Teorie konstrukce dotazníku

Definice dotazníkového šetření zní takto: „*technika terénního sběru informací, při které jsou potřebné informace od zkoumaných osob získávány písemně, prostřednictvím otázek předtištěných ve zvláštním formuláři, v dotazníku*“ (Pergler P. a kol., 1969, s. 302). Dělí se například podle způsobu distribuce dotazníků na osobní rozdávání a sbírání předtištěných dotazníků, poštovně zaslané dotazníky nebo telefonickou či internetovou anketu. Pro účely tohoto šetření je nejvhodnější osobní rozdávání a sbírání dotazníků, které je typické vysokou návratností vyplněných dotazníků. To pozitivně přispívá k vysoké validitě a reliabilitě výzkumu. (tamtéž, s. 303). V prostředí střední školy bude pravděpodobně relativně snadné takovéto ideální míry návratnosti dosáhnout. Půjde o vysoce kontrolovanou situaci – učitelé budou rozdávat dotazníky najednou celým třídám a dávat pozor na hladký průběh celého procesu, případně i zodpovídat technické dotazy. Žáci také mohou vnímat dotazník jako příležitost vyjádřit svůj názor nebo jako vítané rozptýlení od vyučování, což by je obojí vhodně motivovalo.

Kromě návratnosti je klíčová i volba otázek. Rozlišitelnými typy otázek jsou otázky uzavřené, otevřené a polouzavřené (tamtéž, s. 305). Uzavřenou otázku charakterizuje to, že „*odpověď (je) zaznamenávána označením nejvhodnější alternativy ze seznamu předem připravených odpovědí. (...) Počet možných odpovědí je samotnou přípravou odpovědí omezen a je určena i jejich formulace.*“ (tamtéž, s. 306) Polouzavřená otázka je zase „*kombinací uzavřené a otevřené otázky. Nevyhovuje-li dotazovanému žádná alternativa z navržených odpovědí, je mu ponechána možnost zodpovědět otázku jako otevřenou.*“ (tamtéž, s. 307) Otevřená otázka se obejde bez možností a nechává odpověď plně v rukou dotazovaného. Vzhledem ke komplexní sociologické a psychologické povaze zkoumané problematiky, bude vhodné zahrnout do dotazníku i otevřené otázky, ve kterých dostanou respondenti jistý, byť omezený, prostor k osobitějšímu vyjádření své zkušenosti nebo perspektivy, které se nemusí vejít do rámce předem připravených kategorií.

4. Metodologie průzkumu

Této studii se zúčastnilo 200 respondentů z těchto pěti škol – Gymnázium Kojetín, Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži, Obchodní akademie v Kroměříži, Centrum odborné přípravy technické v Kroměříži dále jen COPT a Střední hotelová škola v Kroměříži dále jen Lindovka. Ty pokrývají celou škálu různých druhů středoškolského vzdělávání v ČR – výběrové víceleté programy, obchodní, technická i učňovská zaměření, výhradně dívčí i výhradně chlapecké kolektivy, atd. Na tyto školy se žáci dostávají různým způsobem, s různými motivacemi a z různých výchozích podmínek. To nabízí mnoho dimenzí pro srovnávání. Do vzorku jsou zahrnuty vždy dvě paralelní třídy (1. ročník) z každé z těchto škol, přičemž každá třída má mezi dvaceti a třiceti žáky.

4.1. Cíle průzkumu

Následující cíle budou v praktické části naplněny převážně v tomto pořadí, neboť na sebe logicky navazují (předcházející vždy poskytuje nezbytná výchozí zjištění pro ten následující):

1. Zhodnotit současnou situaci ohledně míry závislosti naší mládeže na drogách.
2. Srovnat velikost dopadu různých známých rizikových faktorů na tuto problematiku (především rodinné situace, tlaku vrstevníků a kvality školního preventivního programu).
3. Určit podobnosti a rozdíly mezi vybranými školami (z hlediska míry závislosti na drogách mezi mládeží a velikosti dopadu různých rizikových faktorů).

4. Uvést výchovná či systémová doporučení k řešení zjištěných problémů (na základě zhodnocení situace, srovnání velikostí dopadů různých rizikových faktorů a určení podobností a rozdílů mezi vybranými školami)

Ad 1) Zhodnocením situace se rozumí rozdělení vybraného vzorku žáků podle četnosti užívání tří nejběžnějších návykových látek. Četnost (resp. pravidelnost) užívání je základním indikátorem závislosti a v tomto kontextu bude za závislého považován každý žák, který danou drogu užívá měsíčně nebo častěji. Zároveň se zhodnocením rozumí i zjištění míry dostupnosti návykových látek pro mládež, ať už legálních nebo nelegálních, a také souhrn dalších vzácnějších drog, se kterými se dotazovaní setkali.

Ad 2) Srovnání různých známých rizikových faktorů spočívá za prvé ve zjištění, jestli se některý z nich objevuje v nějakém statisticky významném poměru vůči nějaké podmnožině vybraného vzorku žáků, u nichž se vyskytuje zvýšená míra závislosti na některé ze sledovaných drog. V druhém kroku pak dojde ke srovnání, jestli a jak často se dané rizikové faktory vyskytují u kterých drog nebo na kterých školách. Z toho následně vyplyne, který faktor je jak významný. Také se v tomto kroku může ve výsledných datech objevit i jiný, dopředu neočekávaný rizikový faktor.

Ad 3) Míra závislosti i dopadu různých rizikových faktorů se může školu od školy lišit. Proto je jednak důležité situace na vybraných školách porovnat, ale také pokusit se identifikovat, co způsobuje výsledné podobnosti nebo rozdíly mezi různými školami v rámci sledovaných indikátorů.

Ad 4) Na základě všech předchozích kroků je nakonec možné provést celkovou analýzu zkoumané problematiky, která spočívá v umístění zjištěných jednotlivostí do širšího kontextu a v identifikaci příčin a následků či jiných logických souvislostí. Smyslem výsledných výchovných a systémových doporučení bude formulace strategie, umožňující komplexně a účinně odstranit

příčiny zjištěných problémů v oblasti výchovy, vzdělání a socializace, které vedou k závislosti mládeže na drogách.

4.2. Pracovní hypotézy

K naplnění výše uvedených cílů budou sloužit tyto čtyři hypotézy:

- 1) Předpokládáme, že závislost na drogách mezi naší mládeží je problémem.
- 2) Předpokládáme, že děti s problémovým rodinným zázemím budou více závislé na drogách než děti z normálně funkčních rodin.
- 3) Předpokládáme, že žáci ze škol s kvalitnějším preventivním programem budou méně závislí na drogách než žáci ze škol s neefektivním preventivním programem.
- 4) Předpokládáme, že se ukáže vztah mezi výší kapesného, četností užívání drog a sklonu ke krádežím.

Ad 1) Vzhledem k tomu, že i konzumace normálně legálních drog je u dotazované populace nelegální, dá se za problém považovat prakticky jakákoli míra závislosti na drogách, pokud to nebudou vyloženě ojedinělé případy. S ohledem na možnou statistickou chybu se dá za problém považovat míra závislosti na kterékoli droze představující více než deset procent populace pravidelných uživatelů.

Ad 2) Problémovým rodinným zázemím se rozumí neúplné rodiny, rodiny s poškozenými osobními vztahy či rodiny materiálně neschopné nebo neochotné dítě podporovat. Všechny takovéto negativní vlastnosti rodinného zázemí by měly jednotlivě i v součinnosti být rizikovým faktorem.

Ad 3) Pokud má preventivní protidrogový program skutečný dopad na míru drogové závislosti mezi mládeží, potom by na školách s efektivním programem měla být tato míra menší. Efektivita preventivního programu se dá zjistit na základě toho, kolik si z něj žáci pamatují, jak dobře těmito informacím rozumějí a jaký mají osobní postoj k významu či užitečnosti daného preventivního programu.

Ad 4) Jelikož jsou drogy nákladné na pořízení a zároveň je uživatele potřebují pravidelně, dá se předpokládat, že k jejich pořízování si budou muset najít alternativní zdroj příjmu.

4.3. Vyhodnocení průzkumu

Dotazník je rozdělený do několika samostatných bloků otázek, které spojuje jedno specifické téma nebo zjišťovací cíl. Obvykle se jedná o dvě nebo tři po sobě následující otázky, někdy jsou ovšem od sebe oddělené. Smysl odloženého pokládání navazující otázky spočívá obecně v kontrole – přesnosti, úplnosti či upřímnosti odpovědi, ovlivnění názoru zkoumaného subjektu samotným dotazníkem, konzistence myšlení a úrovně pochopení otázek dotazovaného subjektu, atd. Otázky proto budeme nejprve analyzovat samostatně. Vždy nejprve vysvětlíme, co bylo danou otázkou zjišťováno, poté popíšeme rozložení a případnou vzájemnou podmíněnost odpovědi napříč vzorkem, a nakonec z toho vyvodíme nějaký částečný závěr. V dalším oddíle pak bude následovat globální srovnání, které bude vycházet z těchto částečných závěrů.

4.3.1. Rodinné zázemí

Rodinná situace mladistvých by měla být podle názorů většiny odborníků klíčovým faktorem, ovlivňujícím jejich tendence k propadnutí nebo odolání drogové závislosti. Proto se těmito otázkami snažíme zjistit, jestli dotazovaní pocházejí z úplné nebo neúplné rodiny, jaké jsou v daných rodinách vztahy (z pohledu mladistvého) a jaký výchovný přístup rodiče zvolili. Z teorie se dají odvodit tyto předpoklady – děti z neúplných rodin nebo z rodin se špatnými vztahy častěji propadají drogové závislosti než děti z bezproblémových úplných rodin; a příliš přísná či příliš uvolněná výchova rovněž zvyšují pravděpodobnost užívání nějaké drogy, ať už k uvolnění stresu, ze vzdoru nebo kvůli nezájmu rodičů.

Otázka č. 1 Kdo tvoří vaší nejbližší rodinu?

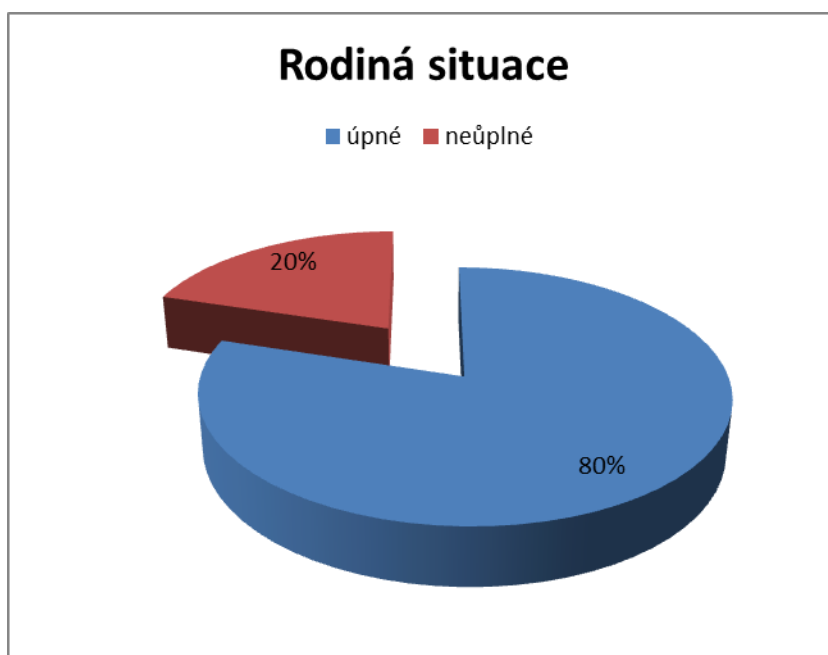
- a) Oba rodiče
- b) Jen matka
- c) Jen otec
- d) I sourozenci
- e) I sourozenci rodičů

Pro vyhodnocení bylo důležité, jestli respondent žije v rodině s oběma rodiči (odpovědi a,d,e), nebo jen s jedním, (odpovědi b,c,bd,be,ce,cd)

Tab.1: Úplnost rodiny

Typ rodiny	Počet žáků	V %
úplná	159	80
neúplná	41	20

Graf č. 1: Úplnost rodiny

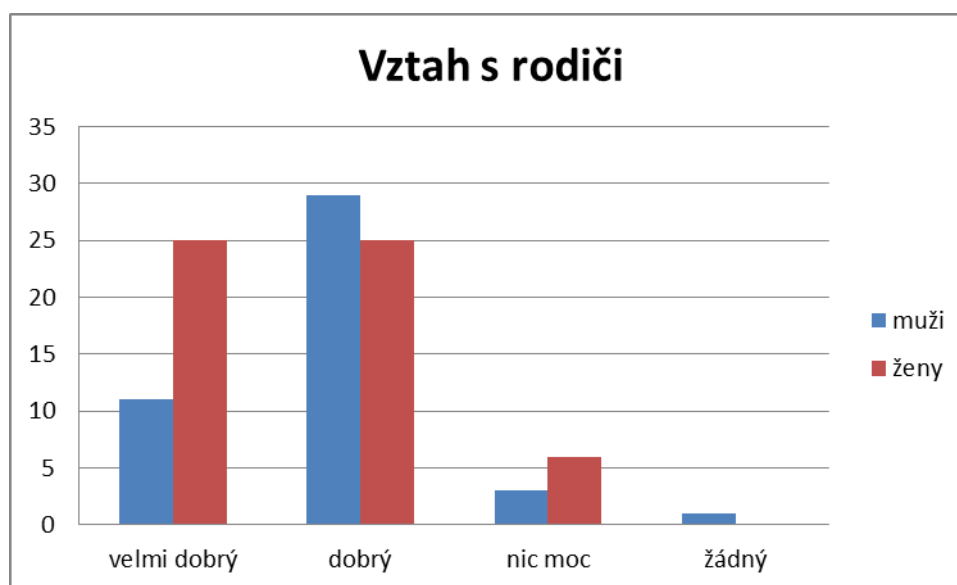
Na grafu je vidět, že převládají rodiny s oběma rodiči.

Otázka č. 2 Jaký máte vztah s rodiči?

Tab. 2: Vztah s rodiči

	velmi dobrý	dobrá	nic moc	žádný
muži	11	28	4	1
ženy	25	25	6	0

Graf č. 2: Vztah s rodiči v %

Výrazná většina respondentů hodnotí své vztahy kladně nebo velmi kladně.

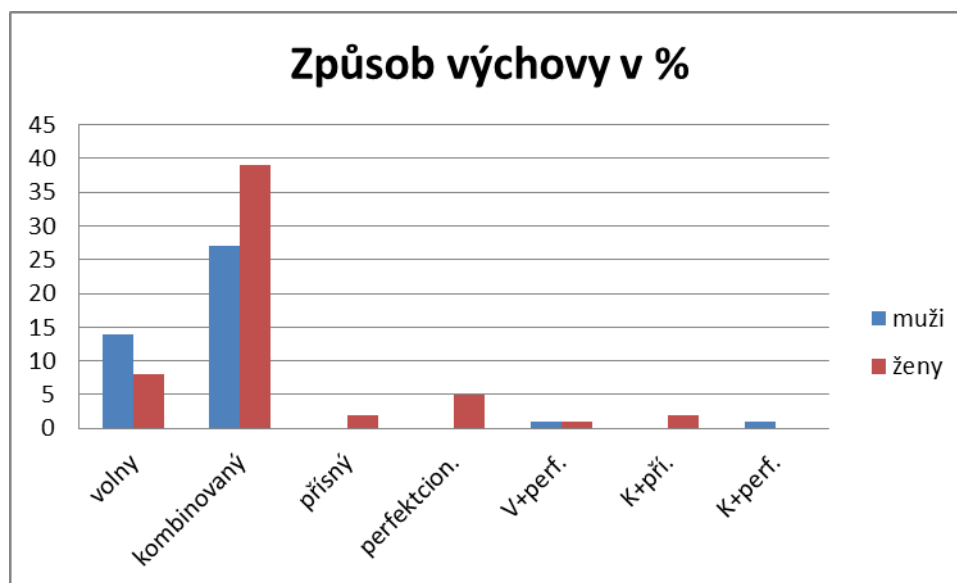
Otázka č. 3 Jak byste popsali způsob, jakým vás vychovávají vaši rodiče?

- Volný – nechávají mě dělat si, co chci
- Kombinovaný – jasně daná pravidla, která mi nechávají nějaký prostor
- Přísný – hodně mi zakazují a často mě trestají
- Perfekcionalistický

Tab. 3: Způsob výchovy (počet respondentů)

	volny	kombin.	přísný	perfekcion.	V+perf.	K+pří.	K+perf.
muži	14	27	0	0	1	0	1
ženy	8	39	2	5	1	2	0

Graf č. 3: Způsob výchovy

Předně je zajímavé zjištění, že dívky jsou vychovávány (alespoň podle jejich názoru) přísněji než hoši – „volnou“ výchovu uvedlo dvakrát více hochů než dívek a všechny „perfekcionalistické“ výchovy náležely dívkám. Ač jich bylo stopové množství, i tak potvrzují tento trend – mimo jiné i tím, že mezi nimi byla pouze jedna pravidelná uživatelka drog. V kombinaci s obecnou menší mírou užívání drog mezi dívkami se to jeví jako argument pro přísnější výchovu, i když otázkou zůstává, jestli by přísnější výchova neměla na hochy úplně jiný efekt nebo jestli by od určitého bodu nezačala riziko užívání drog naopak zvyšovat. Zástupci volné výchovy v tomto vzorku také mají lehce vyšší než průměrnou míru užívání drog, ale je možné, že to je zkreslení v důsledku většího počtu hochů než dívek. Záleží tedy na tom, jestli je důležitější přirozenost či kulturní role pohlaví než druh výchovy nebo naopak. Či jestli za

tím nestojí nějaký méně viditelný faktor nebo oba výše zmíněné faktory v součinnosti.

Z hlediska rodinné situace byla pětina všech rodin neúplná. Mezi neúplnými rodinami byla míra spokojenosti mladistvých se vztahy s rodiči takováto – čtvrtina z nich je označila jako „velmi dobré“ a polovina jako „dobré“, zbytek osciloval mezi „nic moc“ až „problémový“. Většinu tvořily úplné rodiny, v rámci kterých přibližně třetina označila svůj vztah s rodiči za „velmi dobrý“ a opět polovina za „dobrý“. Negativní vztahy s úplnou rodinou opět kolísaly mezi stavy jako „nic moc“ a „žádný“, vzácněji se lišila kvalita vztahu k jednomu z rodičů. Jak je tedy vidět, děti z neúplných rodin jsou méně spokojené se svými vztahy s rodiči, i když tento rozdíl oproti dětem z úplných rodin není výrazně velký.

4.3.2. Alkohol

Vzhledem k tomu, že občanům ČR náleží celosvětové prvenství v konzumaci piva na osobu, dá se předpokládat, že v celosvětovém měřítku bude alkohol u nás společensky spíše více než méně přijatelný. U takto běžné, „normální“ a legální drogy se rovněž dá předpokládat, že míra konzumace alkoholu mezi mládeží bude vysoká. Už samo o sobě je to problematické, nicméně u alkoholiků se dá zároveň počítat i s vyšší pravděpodobností současného užívání jiných lehkých nebo tvrdších drog, případně s vyšší pravděpodobností těchto aktivit později v budoucnosti. I v naší společnosti je u mladistvých tolerovatelné nanejvýš příležitostné pití alkoholu (přípitek k narozeninám nebo na nový rok).

Otázka č. 4 Pil/a jsi někdy alkohol?

ANO/NE

Tab. 4: Pil/a jsi někdy alkohol?

	ANO%	NE%
muži	41	2
ženy	51	6

Graf č. 4: Pil/a jsi někdy alkohol?

Je vidět, že alkohol je mezi naší mládeží běžně rozšířen, a jen výjimky jej nikdy nepožily.

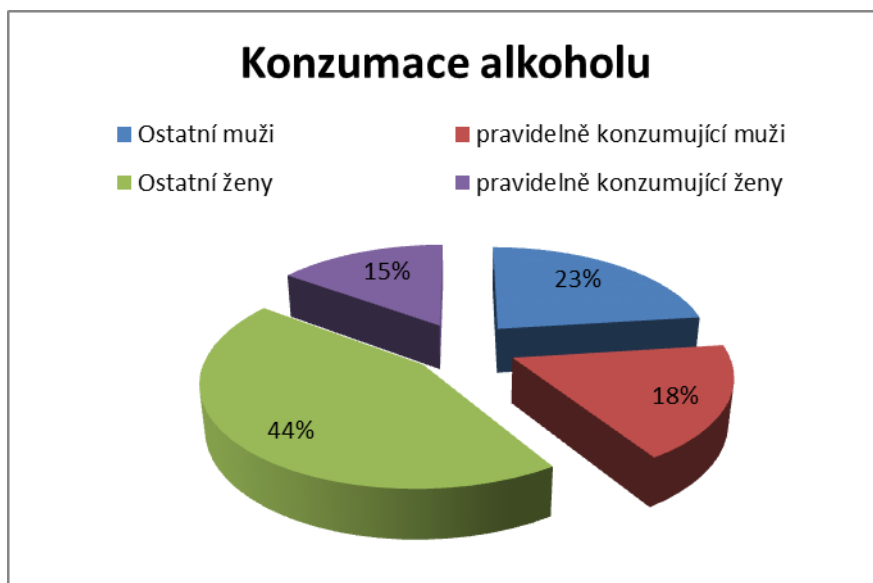
Otázka č. 5 Jak často piješ alkohol?

- a) Nikdy
- b) Výjimečně
- c) Měsíčně
- d) Týdně
- e) Denně

Tab. 5: Jak často piješ alkohol?

	Pravidelně%	Ostatní%
muži	18	23
ženy	15	44

Graf č. 5: Jak často piješ alkohol?

Jak ukazuje graf, přibližně jedna třetina (32%) studentů prvního ročníku tedy pije alkohol relativně pravidelně, měsíčně nebo častěji. U konzumace alkoholu je vidět značný rozdíl mezi pohlavími, kdy téměř polovina hochů pije alkohol pravidelně, kdežto dívek pouze jedna čtvrtina.

4.3.3. Cigarety

Nikotin je oproti alkoholu u mládeže neméně nebezpečný, možná dokonce více, kvůli své vyšší míře návykovosti a těžšímu odvykání. Dá se také předpokládat, že faktorem číslo jedna pro závislost na tabákových výrobcích jsou vrstevníci spíše než rodiče, kdežto u alkoholu tomu pravděpodobně bude naopak (vzhledem k tomu, jak pevnou součástí naší kultury alkohol již nejméně po staletí je). Je také možné, že jiné psychologické faktory posílí potřebu kouřit (stres) a jiné psychologické faktory posílí potřebu pít alkohol (seznamování se). A konečně jako legální droga jsou cigarety stejně dostupné jako alkohol, a i to může sloužit jako užitečný rozměr vzájemného srovnání míry jejich užívání mezi mládeží.

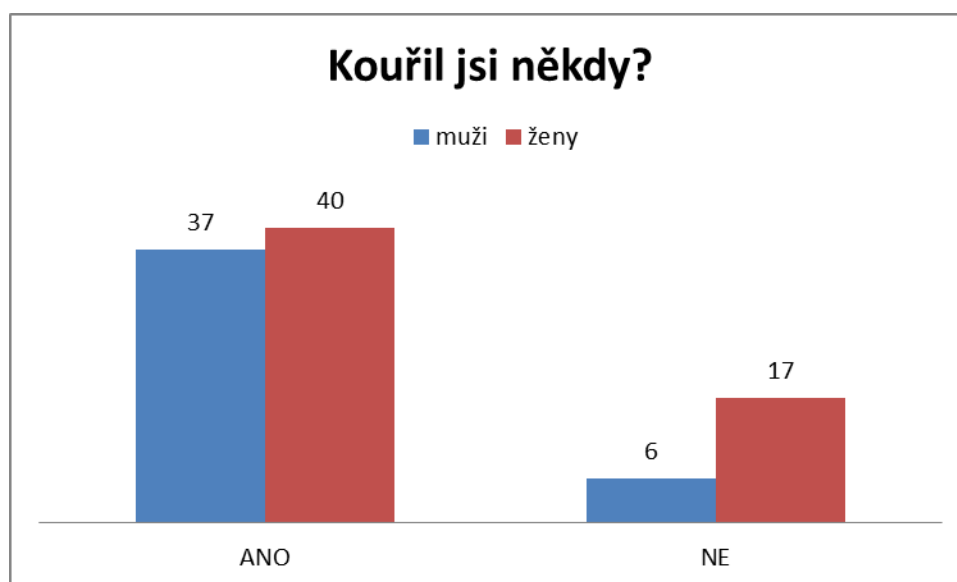
Otázka č.6 Kouřil/a jsi někdy cigarety nebo jiné tabákové výrobky (doutník, dýmka, vodní dýmka)?

ANO/NE

Tab. 6: Kouřil/a jsi někdy?

	ANO%	NE%
muži	37	6
ženy	40	17

Graf č. 6: Kouřil/a jsi někdy?

Při této otázce jsme se snažili zjistit, zda respondenti někdy kouřili. Kouřilo 37% mužů a 40% žen tj. 77% populace.

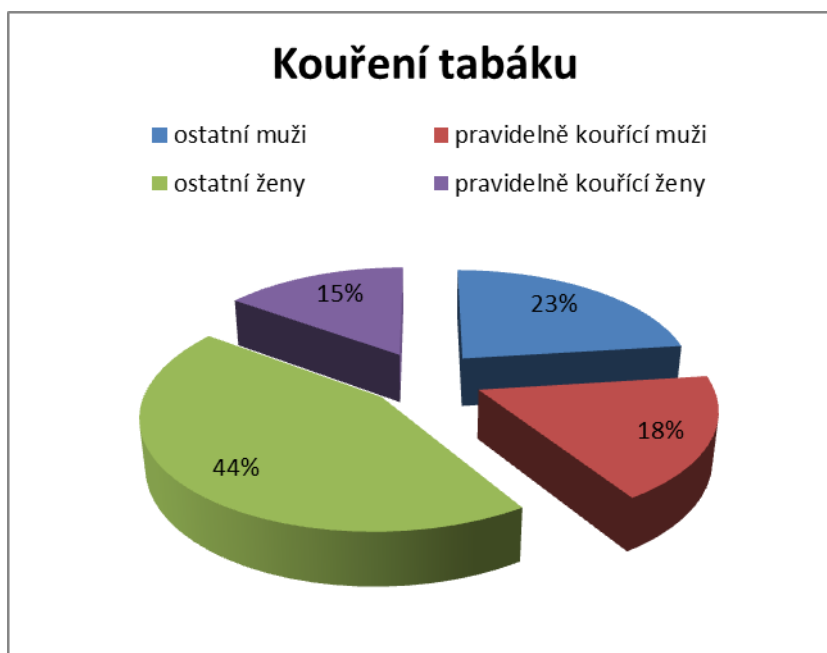
Otázka č. 7 Jak často kouříš?

- a) Nikdy
- b) Vyjimečně
- c) Měsíčně
- d) Týdně
- e) Denně

Tab. 7: Jak často kouříš?

	Pravidelně%	Ostatní%
muži	18	23
ženy	15	44

Graf č. 7: Jak často kouříš?

V rámci statistických odchylek se tedy míra konzumace dvou nejběžnějších legálních drog relativně přesně shoduje, až na některé drobné

odlišnosti v podmínkách užívání. Mezi pohlavími je to s kouřením podobné jako u alkoholu, s tím rozdílem, že dívek více kouří, než pije alkohol – opět téměř polovina hochů je pravidelných kuřáků, dívek tentokrát čtvrtina.

U konzumace tabákových výrobků je na první pohled vidět rozdíl ve frekvenci užívání oproti alkoholu – když už někdo kouří, s velkou pravděpodobností to bude praktikovat rovnou denně. Pravidelných kuřáků je rovněž přibližně třetina, celá jedna pětina to nikdy ani nezkusila a téměř polovina kouří jen výjimečně.

4.3.4. Marihuana

Marihuana je u nás na rozdíl od alkoholu a tabákových výrobků nelegální (ač de facto dekriminalizovaná), a proto by teoreticky měla být méně dostupná. Přinejmenším ti z dotazovaných, jejichž přátelé jim ji nemohou snadno sehnat, by měli mnohem méně často marihuanu užívat než ti se snadným přístupem k ní. Pokud by ovšem žádný významný rozdíl mezi těmi s přáteli-dealery nebo bez nich v míře užívání marihuany neexistoval, pak by to znamenalo, že je pro mladistvé stejně snadné získat si ji z černého trhu od lidí, které osobně neznají. To by představovalo větší nebezpečí (setkání s těžšími drogami nebo podvodu ze strany dealera). Opět se také nabízí srovnání míry užívání marihuany mezi dotazovanými s mírou užívání legálních drog – na výsledném rozdílu by se mohlo ukázat, k jak velkému posunu by došlo při legalizaci.

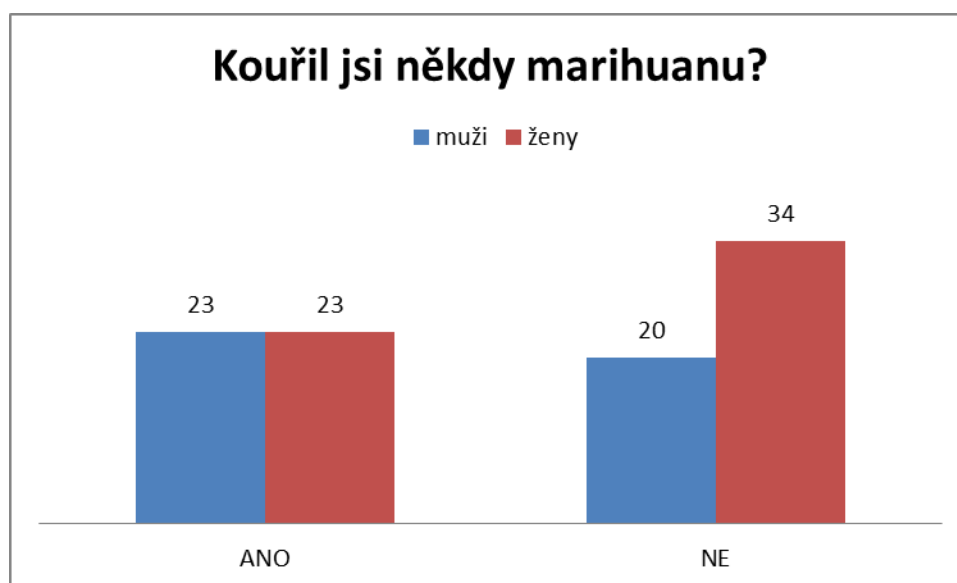
Otázkač. 8 Kouřil/a jsi někdy marihuanu?

ANO/NE

Tab. 8: Kouřil/a jsi někdy marihuanu?

	ANO%	NE%
muži	23	20
ženy	23	34

Graf č. 8 Kouřil/a jsi někdy marihuanu?

Na grafu je vidět výrazný úbytek respondentů se zkušeností s touto drogou (46%) oproti alkoholu (92%) a cigaretám (77%).

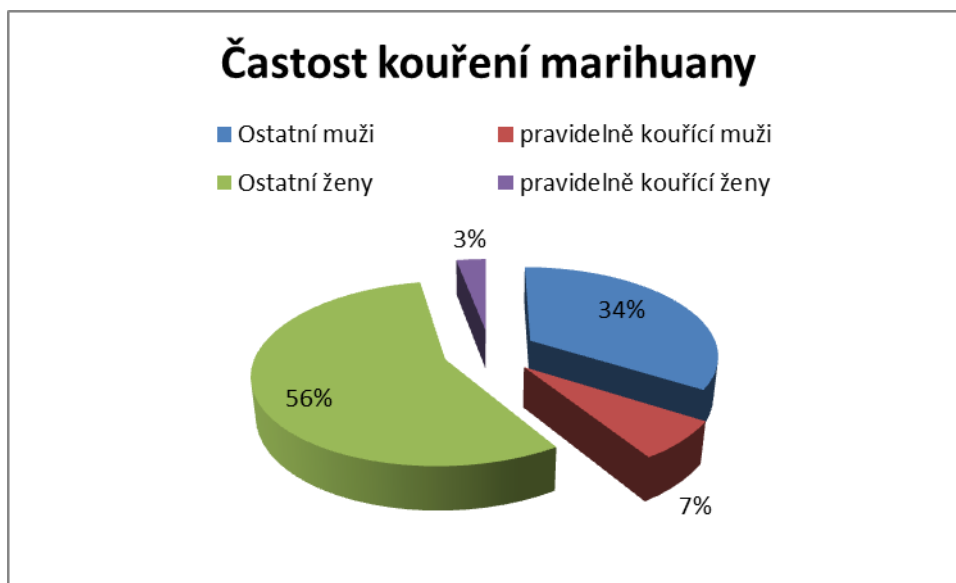
Otázka č. 9 Jak často kouříš marihuanu?

- a) Nikdy
- b) Vyjimečně
- c) Měsíčně
- d) Týdně
- e) Denně

Tab. 9: Jak často kouříš marihuanu?

	pravidelně	ostatní
muži	7	34
ženy	3	56

Graf č. 9: Jak často kouříš marihuanu?

U marihuany je mnohem větší procento úplných abstinentů, co ji nikdy ani nevyzkoušeli – celá polovina respondentů. Třetina dotazovaných ji užívá jen výjimečně a zbývající cca desetina pravidelně. Z dat také jasně vyplývá, že marihuanu pravidelně kouří spíše hoši než dívky v poměru dva ku jedné.

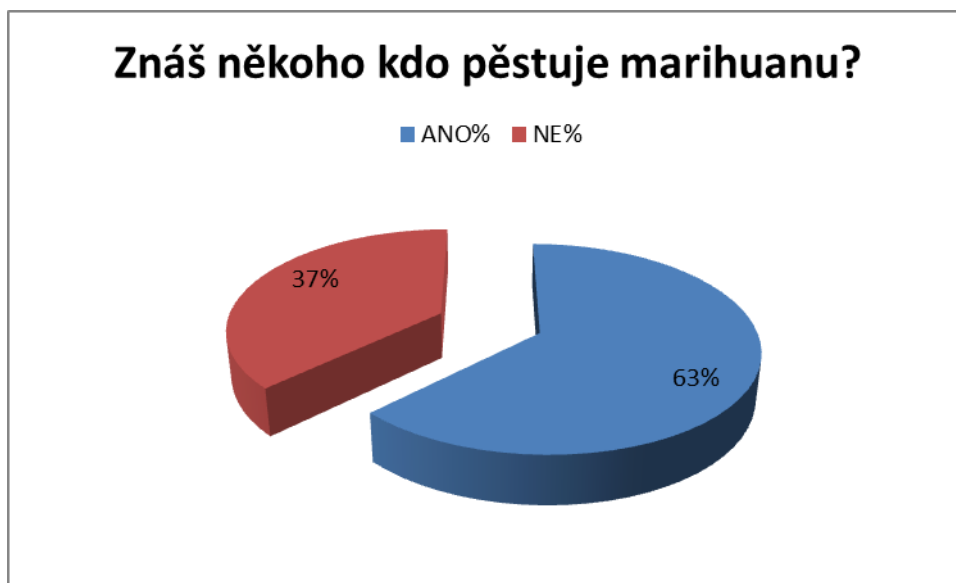
Otázka č. 10 Znáš někoho, kdo pěstuje marihuanu?

ANO/NE

Tab. 10: Znáš někoho, kdo pěstuje marihuanu?

	ANO%	NE%
muži	27	16
ženy	37	20

Graf č. 10: Znáš někoho, kdo pěstuje marihuanu?

Rozšířenost a dostupnost marihuany mezi mládeží nejlépe demonstruje údaj o počtu těch, kteří znají někoho, kdo ji pěstuje – jsou to celé dvě třetiny dotazovaných.

Při hodnocení z pohledu první hypotézy, je vidět, že pro mladistvé je relativně snadné se k drogám dostat. Na druhou stranu u žádné z hlavních návykových látek nedosahuje počet jejich pravidelných konzumentů mezi mládeží takové číslo. Jedna třetina populace u alkoholu a tabákových výrobků je stále dost velký počet, nicméně také to zároveň znamená, že přibližně polovina dětí s přístupem k drogám (či více) je nezačne pravidelně užívat. Přibližně stejný poměr se vyskytuje i mezi tím, kolik dotazovaných má blízké/přátelé/známé, kteří nějaké drogy užívají, a kolik z těchto dotazovaných samo je pravidelnými uživateli nějaké drogy. Vliv dostupnosti samotné tedy není absolutně určující. Buďto jsou ve hře ještě další proměnné, a/nebo je výsledný poměr ano versus ne drogám padesát na padesát jednoduše v důsledku svobodné volby nebo čiré náhody. Žádnou z těchto hypotéz tento statistický výsledek nevyklučuje.

4.3.5. Sociálně - materiální zázemí

Otázka č. 11 Jak velké je tvoje týdenní kapesné?

Tato otázka sloužila jen jako podpurná informace pro vyhodnocení otázky č. 12 a bude v ní dále rozvedena.

Otázka č. 12 Ukradl jsi někdy něco dražšího než 100 Kč?

ANO/NE

Tab. 11: Ukradl jsi někdy něco dražšího než 100 Kč?

	ANO%	NE%
muži	12	31
ženy	8	49

Graf č. 11: Ukradl jsi někdy něco dražšího než 100 Kč?

Kromě rodinného zázemí v emocionálním nebo výchovném smyslu může hrát v otázce drogové závislosti mladistvých nějakou roli i sociální či materiální situace rodičů dítěte, potažmo jen dítěte samotného. I bohatí rodiče totiž mohou na svém potomkovi tak říkajíc šetřit, kdežto relativně chudí rodiče

se mohou raději zadlužit, aby svému potomkovi mohli pořídit vše, co si přeje. Jako indikátor množství prostředků, které má dítě k dispozici, jsme proto zvolili výši kapesného. Otázka na krádeže dražších předmětů slouží jako indikátor míry, do jaké je daný respondent pravděpodobně spokojený s výší prostředků, které má normálně k dispozici. Důraz na cenu pak souvisí s cílem takové krádeže – krádež dražšího předmětu se stane pravděpodobně za účelem prodeje předmětu a následného zisku finančních prostředků. Předpokladem v tomto případě by mělo být jednak to, že děti z neúplných nebo nefunkčních rodin jsou na tom s kapesným hůře a proto se častěji budou uchýlovat ke krádežím, a jednak i to, že čím více daný mladistvý užívá návykových látek, tím více bude potřebovat finančních prostředků. Druhý předpoklad pak může paradoxně mít naopak negativní dopad na rodinné vztahy.

V první řadě nebyl nalezen žádný vztah mezi rodinným zázemím, výší kapesného a krádežemi, takže se v této části hypotéza č. 4 nepotvrdila – přibližně pětina dotazovaných se přiznala ke krádeži v hodnotě nad sto korun a v této skupině je rozptýl výše kapesného od nuly až po 700 (respektive „moc“, což také byla jedna z odpovědí) u všech typů rodinného zázemí. Ani vztahy mezi závislostí na některé konkrétní návykové látce a krádežemi nebo výškou kapesného nebyly průkazné. Za zmínku stojí pouze dvě věci – za první, ze všech denních kuřáků marihuany nekradl pouze jeden, a za druhé, mezi těmi, co někdy kradli, jsou přibližně dvě třetiny denních kuřáků. Z pohledu hypotézy, je tedy možné, že denní kouření vyžaduje větší prostředky než časté pití alkoholu. A nebo, že denní kouření sdílí s tendencemi k drobným krádežím nějaký společný osobnostní (nutkavost), emocionální (stres) nebo společenský faktor. U této otázky je navíc možné nejvíce zpochybnit upřímnost odpovědí respondentů.

4.3.6. Efekt školních preventivních programů

Otázka č. 13 Setkal/a jsi se někdy s preventivním protidrogovým programem? (přednáška, školení)

ANO/NE

Tab. 12: Setkal/a jsi se někdy s preventivním protidrogovým programem?

	ANO%	NE%
muži	38	5
ženy	49	8

Graf č. 12: Setkal/a jsi se někdy s preventivním protidrogovým programem?

Na grafu je vidět, že s preventivním programem se setkala drtivá většina respondentů. Ale není možno to hodnotit samostatně, ale nýbrž účinnost bude viděna na další otázce, která zkoumá tuto otázku z kvalitativního hlediska.

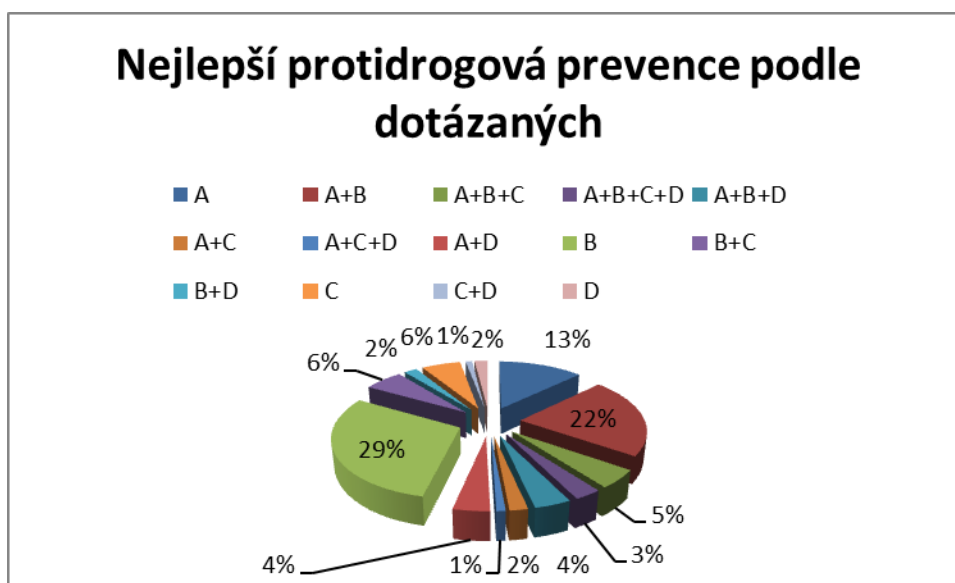
Otázka č. 14 Jestli ano, co sis z toho odnesl/a?

Odpovědi na tuto otázku byly velmi různorodé a bylo zajímavé sledovat vztah mezi přínosem preventivního programu a názorem jedince na nejlepší formu protidrogové prevence, případně na ostatní odpovědi v dotazníku. Z těchto důvodů bude spojena analýza otázek 14. a 15.

Otázka č. 15 Jaká si myslíte, že je nejlepší protidrogová prevence?

- a) V upevňování rodinných a přátelských vztahů
- b) Aktivně vyplňovat volný čas koníčky a zájmy
- c) Ve větší informovanosti o drogách, závislostech a navazující trestné činnosti
- d) V přísnějším právním postihu za drogové delikty

Graf č. 13: Nejlepší protidrogová prevence podle dotázaných

Na grafu je vidět, že drtivá většina respondentů považuje za důležité budování rodinných vztahů a především vyplňování volného času množstvím aktivit.

Účinnost školních preventivních programů se dá hodnotit především na třech proměnných – jaký k ní zastávají žáci postoj, kolik si z ní pamatují a jaká

je jejich výsledná představa optimální protidrogové prevence. Krajiní očekávané přístupy jsou tyto – dotazovaný si nepamatuje nic nebo málo a jeho tón naznačuje nezáměr, odpor nebo pohrdání; dotazovaný vyjmenuje některé správné informace ohledně prevence a jeho tón naznačuje, že to bere vážně a považuje za užitečné. Názory na optimální způsob prevence pak neurčují ani tak absolutní kvalitu nebo účinnost daných programů, jako spíše jejich smysl (filtrovaný skrze osobní preference dotazovaných).

Pouze desetina dotazovaných se nikdy nesešla s preventivním programem, což je relativně vysoké pokrytí. Obchodní akademie a arcibiskupské gymnázium měly prakticky stoprocentní pokrytí. Mezi těmi respondenty, co se s ním nikdy nesešli, bylo normální rovnoměrné rozložení míry závislosti na různých drogách, s výjimkou alkoholu – téměř všichni jej pili jen výjimečně. To je však, jak bylo výše vysvětleno, v naší kultuře také normální. Dá se tedy usuzovat, že preventivní program na škole sám o sobě žádný radikální efekt nemá (alespoň ne takový, aby byla jeho absence citelná). Další pětina pak byla s preventivními programy spíše nespokojená (odpovídala v duchu „odnesl/a jsem si nic, nudu, bolavá záda, propisku), přičemž pouze dva takovíto dotazovaní byli z gymnázia. Ve zbývajících odpovědích převažovaly buďto zkušenosti lidí v souvislosti s drogami, nebo problematika závislosti. Programy jednotlivých škol se viditelně lišily v tom, že na gymnáziu v Kojetíně žáci téměř výhradně zmiňovali závislost, kdežto na zbývajících školách byly téměř výhradně zmiňovány zkušenosti. Také byl vidět rozdíl v tom, že žáci gymnázií se více rozepisovali a uváděli více detailů, také jejich postoje k prevenci byly obecně pozitivnější.

Společně s tím byla na gymnáziích (i na obchodní akademii) menší celková míra užívání různých drog než na učňovském oboru na Lindovce nebo na COPTu. Je proto možné, že nějaký měřitelný vliv lepší informovanost má, pokud opět kauzalita neplyne z jiného směru. Je možné i to, že jedinci predisponovaní k užívání drog z jiného důvodu než neinformovaností mají v důsledku těchto jiných příčin menší zájem o participaci na preventivním programu. Například „přirozené“ preference pohlaví mohou hrát svou roli, na druhou stranu méně informované dívky zároveň mají větší tendenci užívat

návykové látky než více informované dívky, takže pohlaví samotné důležitější než informovanost nebude, pokud vůbec mají takové preference pohlaví reálný vliv. Ve vztahu k hypotéze, že žáci ze škol s kvalitnějším preventivním programem budou méně závislí na drogách, než žáci ze škol s neefektivním preventivním programem, je potřeba říci, že se potvrdila, ale nadále převládá nejistota z pohledu kauzality tohoto jevu.

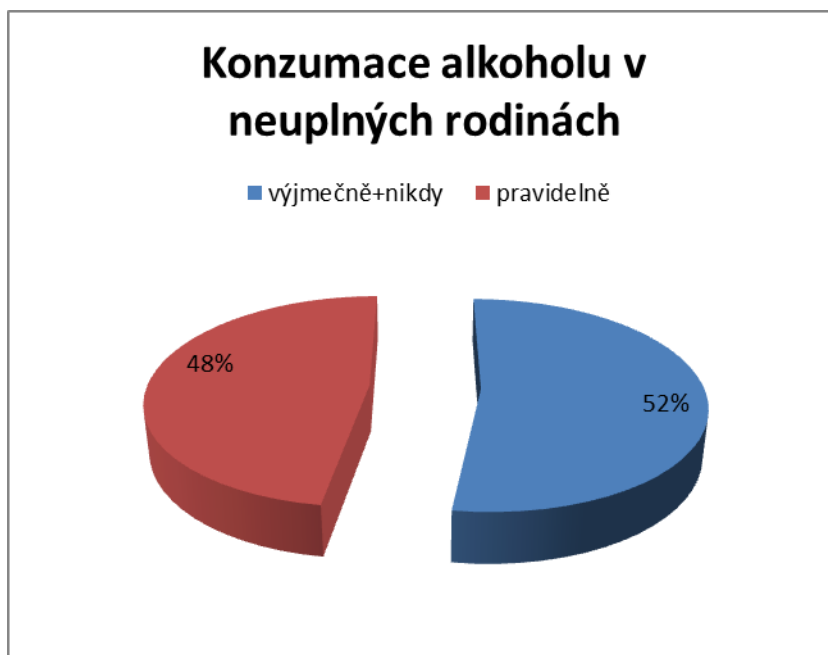
4.4. Celková analýza

V první řadě je potřeba poznamenat, že jednotlivé školy zahrnuté do tohoto průzkumu se v některých ohledech znatelně lišily. Gymnázia a obchodní akademie jsou si podobná tím, že mají největší průměrný odpor vůči drogám a nejkladnější postoj k preventivním programům daných škol. Čím přesně je tento relativní úspěch na poli drogové prevence na daných ústavech způsoben, to však není úplně snadné říct. Jistá je jen celková korelace nízké míry užívání drog mezi mládeží s dobrými rodinnými vztahy i sociálním zázemím, intenzivním preventivním programem, převahou dívek mezi žáky a případně i předpokládanou větší nadaností žáků (která je na gymnáziích výběrovým kritériem). Hlavním faktorem může být kterýkoli z výše uvedených, nebo může být klíčem k jejich účinku vzájemně se posilující působení (nebo úplně jiná skrytá příčina, ale to je nepravděpodobné).

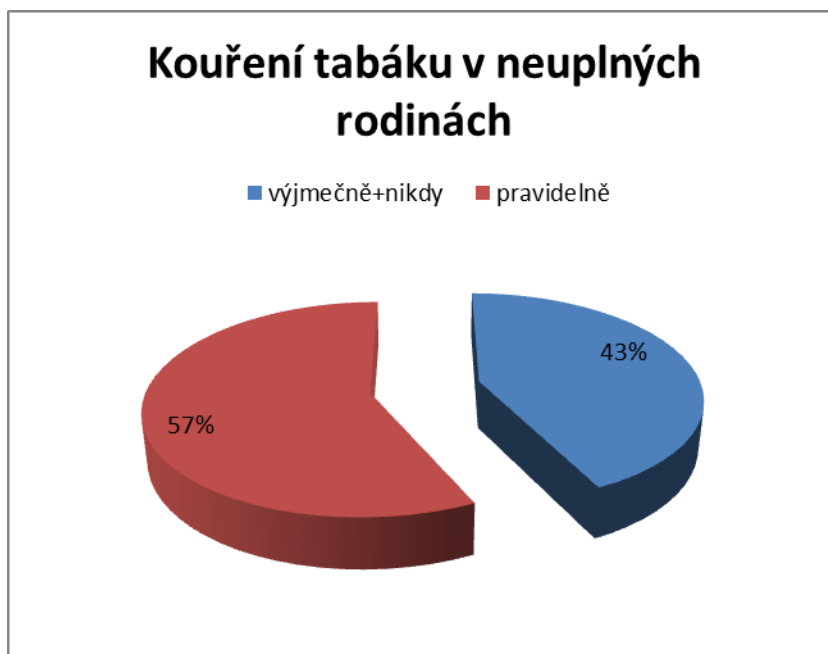
Na Lindovce (na učňovském oboru) se mnohem častěji vyskytovaly neúplné rodiny nebo rodiny s problematickými vztahy a společně s COPTem také větší poměr hochů ve třídách (na COPTu 100% a na učňovském oboru na Lindovce přibližně 50%). Na těchto dvou školách je míra užívání drog podstatně vyšší, přičemž hoši je užívají častěji než dívky na těchto školách, ale i tak dívky z Lindovky užívají drogy častěji než dívky na gymnáziích nebo na obchodní akademii. Je tedy možné, že výsledný rozdíl je daný přítomností většího množství hochů ve třídách, stejně jako je ale možné, že je to jen nesouvislá náhodná okolnost nebo pouze přispívající faktor. Na těchto dvou školách se také ukázalo, že si žáci odnesli mnohem méně z preventivních

programů a že k nim zachovávají mnohem méně pozitivní postoj. Informovanost ohledně drog by tedy mohla být dalším rozhodujícím faktorem. Opět je logické předpokládat, že faktory nepříznivé rodinné situace, složení třídy podle pohlaví a selhání preventivního programu se vzájemně posilují ve svém negativním účinku.

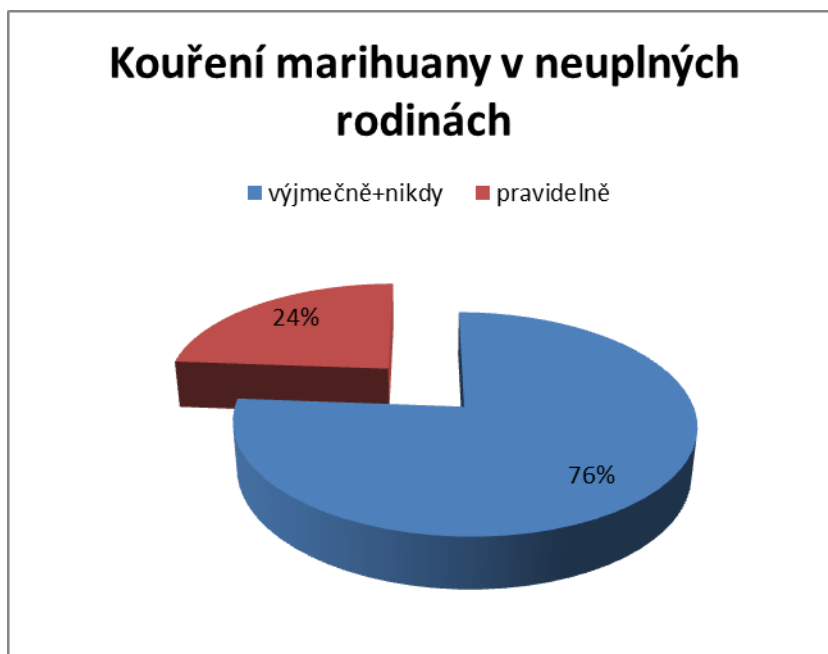
Graf č. 14: Konzumace alkoholu v neúplných rodinách

Graf č. 15: Kouření cigaret v neúplných rodinách

Graf č. 16: Kouření marihuany v neúplných rodinách

Podstatnější je míra pravidelného užívání návykových látek mezi dětmi z neúplných rodin – u alkoholu je to polovina, u tabákových výrobků rovněž polovina a u marihuany čtvrtina respondentů. To je dvoutřetinový statistický nárůst oproti celkovému průměru.

Takže se z rodinného hlediska ukázala jako významný rizikový faktor výchova pouze jedním z rodičů, kdy jednak dotazovaní méně často než u úplných rodin označují své vztahy jako velmi dobré, a kdy také větší část takových dětí pravidelně kouří, pravidelně pije a kouří marihuanu. Poměrně významná část takovýchto dětí navíc skončila na učňovském oboru, a téměř žádní na arcibiskupském gymnáziu. I jevy jako „informovanost“ a zájem o ni, či „nadání“, které rozhodují o přijetí na školu nebo podílení se na preventivním programu, mohou tedy v první řadě záviset na podmínkách v rodině. Především na tom, jestli je rodina schopná poskytnout dítěti dostatečné emocionální, sociální či materiální zázemí. Stejně jako už samotná ne zrovna ideální rodinná situace v takovýchto případech může činit děti zranitelnější vůči drogové závislosti nezávisle na škole, do které takové děti docházejí. Z výše uvedeného lze tedy potvrdit naši hypotézu, že děti s problémovým

rodinným zázemím budou více závislé na drogách než děti z normálně funkčních rodin

4.5. Výchovná doporučení

Mezi osoby, které mladistvé vychovávají, patří (resp. měli by patřit) především rodiče a učitelé. Na základě zjištění získaných z tohoto průzkumu se pro ně dají odvodit určitá doporučení. Týkají se hlavně vzájemného vztahu mezi rodinou a školou. U rodiny je nejdůležitější samozřejmě to, aby poskytovala svému dítěti dostatečné emocionální a materiální zázemí a bezpečí, a určitě není žádnou novinkou doporučovat rodičům (či jednomu rodiči samoživiteli), aby právě toto bylo jejich cílem číslo jedna. Co už ale nemusí být tak samozřejmé je zaměřit se na to, jakou životní perspektivu rodiče dítěti předají. Pokud větší část dětí z problematických rodin končí na učňovském oboru než na gymnáziu, stejně jako většina hochů, a zároveň jsou právě tito mladiství ve vztahu k drogám rizikovější skupinou, je možné, že určité výchovné nedostatky a stereotypy spočívají v tom, nakolik rodiče motivují své potomky k vyššímu vzdělání nebo naopak nakolik je přimějí směřovat k brzkému vydělávání peněz manuální prací.

S tím totiž souvisí účinnost snahy žáky informovat o nebezpečích, která vyplývají z užívání drog. Za prvé se zdá, že na gymnáziích a obecně na školách s maturitou (s vizí dalšího pokračování na vysokou školu) je obvykle protidrogová prevence probírána více a do větší hloubky, a proto pokud dítě půjde na takovou školu, bude lépe informováno a více si dlouhodobě zapamatuje. Za druhé, na školách více zaměřených na teoretické a obecné vzdělání se žáci pravděpodobně lépe naučí s informacemi pracovat i je vyhledávat. Lépe tedy pochopí větší množství informací. Za třetí, na takových školách se bude v kolektivu nacházet více abstinentů už od začátku (hlavně u víceletých programů gymnázií), takže riziko ovlivnění ze strany vrstevníků bude menší. A konečně motivační faktor daný kombinovaným vlivem výchovného a vzdělávacího prostředí by měl být důležitý – pokud je žák

uveden v názor, že z něj jednou bude vysokoškolák a že se může vypracovat, na co jen bude chtít, bude pro něj pravděpodobně snazší vybudovat si odolnost vůči propadnutí drogám a hlavně pochopit, že je nechce a proč je nechce. Pokud bude například učeň naopak utvrzován systémem v tom, že není dost inteligentní a že se v budoucím životě bude muset smířit s podřadnou manuální prací, nejspíše nebude mít potřebné vědomosti či intelektuální schopnosti, poskytující pádné důvody k vyhnutí se drogám.

Problematika toho, co vede k drogové závislosti u mladistvých, není jednoduchá – proměnných v rovnici je celá řada. Proto by právě i celková politika řešení tohoto problému měla být komplexní. Lepší spolupráce rodičů se školami, vzájemná koordinace jejich osvětového a motivačního úsilí, by měla pomoci mnohem více, než dvě izolované snahy, mezi kterými neprobíhá žádná vzájemná výměna. Vzhledem k perspektivě pro budoucnost je zase nezbytné přistupovat k dětem více individuálně, s respektem a bez předsudků. Volba správné školy pro každého jednotlivce může být klíčem k tomu, jak bude uvažovat o tom, co mu drogy mohou přinést a nakolik je bude v určitém smyslu „potřebovat“. Také navzájem se posilující výchovný kolektiv je třeba vybudovat – spolužáci, rodiče i učitelé, kteří sami jsou alkoholicí nebo kuřáci, jen stěží mohou v převaze budít u každého jednotlivého člena takové skupiny účinný dojem, že drogy jsou špatné. Pokud na základě nějakého testu určíme, že určité děti „na to mají“ a že jiné „na to nemají“, pak polovinu dětí stigmatizujeme jako „selhání“ a uměle vytvoříme rizikové třídy, kde se ve sklonech k závislosti na drogách takoví mladiství budou dále vzájemně utvrzovat.

Dalším problémem je pak, jak se zdá, určitá stereotypizace výchovy v naší kultuře podle pohlaví. Za předpokladu, že obě pohlaví jsou v konečném součtu stejně inteligentní a talentovaná, nepoměr mezi dívkami a hochy na gymnáziích oproti učňovským či technickým oborům je zarážející. Dá se to ovšem vysvětlit tak, že se v naší společnosti od hochů spíše očekává, že si na sebe brzy začnou vydělávat. To by vysvětlovalo, proč je rodiče méně dávají na teoretičtější nebo humanističtější zaměřené školy a více na učiliště, a to by zase v souladu s výsledky tohoto průzkumu vysvětlovalo, proč hoši více tíhnou

v takových třídních kolektivech s podobným životním výhledem ke konzumaci drog než dívky ve svých kolektivech na gymnáziích nebo obchodních akademiích. Alkohol, cigarety i marihuana obvykle relaxují, což je také více pocíťováno jako potřebné po manuální práci než u někoho, kdo potřebuje schopnost bystře přemýšlet. V naší společnosti také existuje představa, že manuální práce je něčím podřadným, což dále prohlubuje výše popisovaný problém s vnímáním svých životních perspektiv u někoho, kdo ví, že se jí bude muset v budoucnu živit, protože „nemá na víc“. Toto už by se muselo řešit na vyšší úrovni, snad legislativou či jinak celospolečensky. Rodiče i školy by si to však alespoň mohli uvědomit a dát si záležet na tom, aby děti měly vždy pocit, že mohou v životě dosáhnout toho, pro co se samy rozhodnou, a že klíčem k tomu je jen jejich zodpovědnost a píle. Žádná škola by neměla budit dojem, že je „lepší“ nebo „horší“ jen proto, co se na ní učí, nebo jakým způsobem na ni byly děti vybrány.

ZÁVĚR

Tento průzkum především ukázal, že drogová závislost mezi naší mládeží opravdu je problémem, který je potřeba řešit. Třetina až polovina pravidelných uživatelů drog mezi žáky různých typů škol, z různě problematických rodin a jiných kolektivů, to je nezanedbatelné množství dětí. Dostupnost drog je u nás také velmi vysoká, ale na druhou stranu se nezdá být sama o sobě jediným nebo nepřekonatelným problémem. Žádný jednotlivý rizikový faktor se neukázal jako jediný, který má nějaký dopad, a téměř u všech byl prokázán nějaký, i kdyby dopad minimální. Rodiny s jedním rodičem ukazovaly statisticky jasně zvýšenou míru užívání drog mezi potomky, a to rovnoměrně napříč třemi nejčastěji užívanými drogami (alkoholem, cigaretami a marihuanou). Stejně tak drogová závislost se ve světle tohoto průzkumu zdá být z větší části problémem celých třídních kolektivů, spíše než izolovaných jedinců (i když ti se samozřejmě občas vyskytují i v tom nejvíce abstinujícím kolektivu). Vyšší kvalita preventivních programů na více teoreticky a všeobecně zaměřených středních školách zase odpovídá menšímu problému s drogovou závislostí mezi tamějšími žáky. A překvapivě i prostý biologický fakt odlišného pohlaví ukázal jasné statistické pravidelnosti v rámci jednoho pohlaví a odlišnosti vůči druhému.

Otázkou zůstává, které z daných charakteristik předchází ostatním jako příčiny a které jsou pouze následky, či do jaké míry tomu tak je (případně jestli nejsou dané proměnné na sobě ve skutečnosti spíše nezávislé nebo naopak součinné a vzájemně se posilující). V konečném součtu je jasné, že působení těchto různých rizikových faktorů je komplexní. A stejně tak přístup k řešení problému drogové závislosti mezi mladistvými musí být komplexní. Jednostranné zákony, které něco zakazují nebo přikazují, a tím se snaží potlačit jen jeden z rizikových faktorů, budou pravděpodobně selhávat z toho důvodu, že stále bude existovat nějaký jiný problém vytvářející potřebu drog u mladistvých, a tudíž i motivace zákaz nerespektovat. Takovými zákazy mohou být například izolované snahy omezit dostupnost drog skrze vyšší tresty a agresivní vpády do soukromí, kontrolovat socializaci mladistvých,

zintenzivnit preventivní programy nebo vměšovat se do výchovných postupů rodičů. Tento přístup bývá kontraproduktivní už jen proto, že působí invazivně a autoritářsky, a tedy nepřátelsky, a jako takový vzbuzuje odpor a problém spíše vyostřuje.

Jak ukazuje tento průzkum, dostupnost běžných drog je v zásadě stejně vysoká u kolektivů závislých i abstinentů. Stejně tak pouhé vyzkoušení drogy nevede nutně k závislosti. Proto je logičtější soustředit se na výchovu a vzdělání v souvislosti se socializací, ne jako na tři izolované oblasti, chceme-li se dotknout opravdových komplexních příčin drogové závislosti u mladistvých. Pokud se více zaměříme na koordinování rodičů se školami a pokud se zbavíme určitých výchovných a vzdělávacích předsudků, více dětí bude schopno i dostupné drogy odmítnout. Každé dítě si zaslouží stejně výchozí šance a žádné si nezaslouží stigmatizaci na základě nějakých náhodných okolností nebo jeho vrozených vlastností, které jdou mimo jeho kontrolu. S tím souvisí výběrový proces na různé typy škol a různý smyšlený status různých typů škol. To je totiž klíčem k budování třídních kolektivů. Vhodně vybudovaný kolektiv, s pozitivní motivací pro budoucí život a dostatečně informovaný o rizicích plynoucích z braní drog si bude mnohem snáz schopný navzájem pomáhat od drog než uměle vytvořená třída dětí, o kterých bylo arbitrárně rozhodnuto, že v nějakém smyslu slova „nemají“ na vyšší vzdělání. Rodinná situace s tímto výběrem do různých třídních kolektivů přirozeně také souvisí, protože jsou to právě rodiče, kteří svým potomkům vštěpují, čeho mohou v životě dosáhnout, a podle toho jim také vybírají střední školu (resp. jim dávají na výběr z určitých možností, na jakou školu mohou jít). A konečně také žádný kolektiv učitelů by neměl s žádnými dětmi apriori zacházet jako s „grázly“. Ostatně děti často mají tendenci vyrůst v to, co se shoduje s naším očekáváním. Pokud nebudou „špatné“ rodiny, „špatné“ školy ani „špatné“ studijní obory, pravděpodobně nebudou ani „špatní“ mladiství, kteří potřebují drogy, aby se s takovouto „realitou“ mohli vyrovnat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- DAINOWOVÁ, S., *Jak přežít dospívání svých dětí*, 1. vyd. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-051-0
- DINKMEYER, D., GARY D., MCKAY, *Efektivní výchova krok za krokem*. 1. vyd. Praha, 1996. ISBN 80-85282-92-5
- DISMAN, M., *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 1999. ISBN 978-80-246-01397
- DRAPELA, V.J., *Přehled teorií osobnosti*. 2. vyd. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-505-9
- HELLER, J., PECINOVSKÁ, O., a kol. *Závislost známá neznámá*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 1996. ISBN 80-7169-277-8
- HORSKÁ, P. a kol, *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X
- KALINA, K. a kolektiv *Drogy a drogové závislosti 1 – mezioborový přístup*. 1. vydání. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. ISBN 80-86734-05-6
- LAMSER, V., *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1966
- MARTÍNEK, Z., *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. Vyd. Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5
- MARHOUNOVÁ, J., NEŠPOR, K., *Alkoholici, fetišáci a gamblerři*. 1. vyd. Praha : Empatie, 1995. ISBN 80-901618-9-8
- NAVRÁTIL, S., MATTIOLI, J., *Problémové chování dětí a mládeže*, 1. vyd. Grada Publishing. 2011. ISBN 978-80-247-3672-3
- PERGLER, P., a kol. *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha : Svobody, 1969.
- PRESL, J. *Drogová závislost*. 1. vyd.. Praha : Medica, 1994. ISBN 80-85800-18-7
- PRCHAL, J., *Vychováváme děti*. 1. vyd. Praha : ROH, 1976.
- PRCHAL, J., *Vychováváme děti*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8

SAL, S., *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. 1 vyd. Praha Portál, 2000. ISBN 80-7178-368-4

SKÁLA, J. *Závislost na alkoholu a jiných drogách*. 1. vyd. Praha : Avicenum, 1987. ISBN 0807787

SMOLÍK, J., *Subkultury mládeže uvedení do problematiky*, 1. Vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7

VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie* 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tab. 1 Úplnost rodiny	41
Tab. 2 Vztah s rodiči	43
Tab. 3 Způsob výchovy	44
Tab. 4 Pil/a jsi někdy alkohol?	45
Tab. 5 Jak často piješ alkohol?	46
Tab. 6 Kouřil/a jsi někdy?	48
Tab. 7 Jak často kouříš?	49
Tab. 8 Kouřil/a jsi někdy marihuanu?	50
Tab. 9 Jak často kouříš marihuanu?	51
Tab. 10 Znáš někoho, kdo pěstuje marihuanu?	52
Tab. 11 Ukradl/a jsi někdy něco dražšího než 100 Kč?	54
Tab. 12 Setkal/a jsi se někdy s preventivním protidrog. programem?	56

Seznam grafů

Graf. 1 Úplnost rodiny	42
Graf. 2 Vztah s rodiči	43
Graf. 3 Způsob výchovy	44
Graf. 4 Pil/a jsi někdy alkohol?	46
Graf. 5 Jak často piješ alkohol?	46
Graf. 6 Kouřil/a jsi někdy?	48
Graf. 7 Jak často kouříš?	49
Graf. 8 Kouřil/a jsi někdy marihuanu?	51
Graf. 9 Jak často kouříš marihuanu?	52
Graf. 10 Znáš někoho, kdo pěstuje marihuanu?	53
Graf. 11 Ukradl/a jsi někdy něco dražšího?	54
Graf. 12 Setkal/a jsi se někdy s preventivním protidrog. programem?	56
Graf. 13 Nejlepší protidrog. prevence podle dotázaných	57
Graf. 14 Konzumace alkoholu v neúplných rodinách	60
Graf. 15 Kouření cigaret v neúplných rodinách	60
Graf. 16 Kouření marihuany v neúplných rodinách	61

PŘÍLOHA

DOTAZNÍK

Tento dotazník je součástí mé bakalářské práce o znalostech užívání návykových látek (drog) mezi studenty vašeho věku. Zabere přibližně 10 minut. Dotazník je anonymní a s údaji v něm zjištěnými bude zacházeno v souladu se zákonem č. 101/2000 sb. o ochraně osobních údajů, proto jej nikde nepodepisujte. Má-li být tento průzkum úspěšný, je důležité, aby jste odpovídali uvážlivě a pravdivě. Děkuji vám předem za spolupráci.

Věk:

Pohlaví: muž/žena

1) Kdo tvoří vaši nejbližší rodinu? (možnosti d) a e) jsou doplňkové)

- a) Oba rodiče
- b) Jen matka
- c) Jen otec
- d) I sourozenci
- e) I sourozenci rodičů
- f) prarodiče

2) Jaký máte vztah s rodiči?

3) Jak byste popsali způsob, jakým vás vychovávají vaši rodiče?

- a) Volný – nechávají mě dělat si co chci (nanejvýš občasná facka nebo večerka)
- b) Kombinovaný – jasně daná pravidla, která mi nechávají nějaký prostor
- c) Přísný – hodně mi zakazují a často mě trestají (domácí vězení, výprask, zákaz televize, atd.)
- d) perfekcionalistický (kladou na mě vysoké nároky – vzdělání, koníčky)

4) Pil/a jsi někdy alkohol?

ANO/NE

5) Jak často piješ alkohol?

- a) Nikdy
- b) Výjimečně
- c) Měsíčně
- d) Týdně
- e) Denně

6) Kouřil/a jsi někdy cigarety nebo jiné tabákové výrobky (doutník, dýmka, vodní dýmka)?

ANO/NE

7) Jak často kouříš?

- a) Nikdy
- b) Vyjimečně
- c) Měsíčně
- d) Týdně
- e) Denně

8) Kouřil/a jsi někdy marihuanu?

ANO/NE

9) Jak často kouříš marihuanu?

- a) Nikdy
- b) Vyjimečně
- c) Měsíčně
- d) Týdně
- e) Denně

10) Znáš někoho kdo pěstuje marihuanu?

ANO/NE

11) Jak velké je tvoje týdenní kapesné?

12) Ukradl jsi někdy něco dražšího než 100 Kč?

ANO/NE

13) Setkal/a jsi se někdy s preventivním protidrogovým programem? (přednáška, školení)

ANO/NE

14) Jestli ano, co sis z toho odnesl/a?

15) Jaká si myslíte, že je nejlepší protidrogová prevence?(možno jedna i více)

- a) V upevňování rodinných a přátelských vztahů
- b) Aktivně vyplňovat volný čas koníčky a zájmy
- c) Ve větší informovanosti o drogách, závislostech a navazující trestné činnosti
- d) V přísnějším právním postihu za drogové delikty

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Petra Kondrčíková

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Drogy a drogová závislost u mládeže

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 59

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů české literatury a pramenů: 20

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 0

Vedoucí práce: Doc. Ing. Stanislav Prečuch, CSc.